

Katsaus

KRIITTINEN KORKEAKOULU

4.1979

REIJO WILENIUS: 80-LUVUN MUUTTUVAT TAVOITTEET • KALEVI HEINILÄ: POLITISOITUMINEN JA SITOUTUMATTOMUUDEN TULEVAISUUS • JUHANI PIETARINEN: BENEDICT SPINOZAN AKTIIVINEN IHMINEN • YRJÖ SEPPÄLÄ: ZEN-IHMINEN • LAURI RAUHALA: PSYKOLOGIAN NYKYTILA • LEO SELL: MAAILMA IHMISESSÄ — IHMINEN MAAILMASSA: PSYKOJÄRJESTELMÄ JA LUOVUUS • PAULI KALLIO: SPIRAALI LUONNON TUOTTAMA ALKUMUOTO JA IHMISEN "JALOSTAMA" VÄLTTÄMÄTTÖMYYS • ALLI KANTOLA: PERUSKOULUN OPETTAJA KOULUORGANISAATIOSSA • LEO PELTONEN: VALKOINEN ROTU — MUSTA HISTORIA

Katsaus

7. (19.) vuosikerta.
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kriittisen Korkeakoulun
kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Yrjönkatu 23 B 21, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—15. P. 611 149

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Osmo Jokinen, toimitussihteeri, puh. 90-713 212,
Hakaniemenkatu 3 A 32, 00530 Helsinki 53.

Toimitusneuvosto

Kriittisen Korkeakoulun johtokunta: Reijo Wile-
nius (pj.), Aulis Aarnio, Henri Broms, Oiva Ket-
onen, Ulla Lång, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko
Perheentupa, Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti
Tuuri.

Tilaukset vuodelle 1979

maksamalla 40 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtotnumerot

á 7,50 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian
paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnon-
suojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa.

*Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston
osoitteella*

KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: Yrjönkatu 23 B 21, 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 611 149 (ma—pe klo 9—15)

Perustettu 1968. Tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja
tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme
ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämises-
tä. Kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen kor-
keakoulun ideaa.

Toimintamuodot

- avoimet yleisötilaisuudet
- inhimillisen kasvun seminaari
- erityiskurssit ja kutsuseminaarit
- työryhmät ja projektit
- julkaisutoiminta.

Sihteerit

Antti-Veikko Perheentupa (pääsihteeri), puh.
90-611 149

Martti Tuomola (opinto- ja tutkimussihteeri), puh.
90-408 560

Anneli Launiainen (toimistosihteeri), puh. 90-
611 149

Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäse-
neksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 15 mk/
vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 200 mk) ps-tilille
1683 71-4.

4•79 sisältö

- 3 REIJO WILENIUS
80-luvun muuttuvat tavoitteet
- 4 KALEVI HEINILÄ
Politisoituminen ja sitoutumattomuuden
tulevaisuus
- 9 JUHANI PIETARINEN
Benedict Spinozan aktiivinen ihminen
- 12 YRJÖ SEPPÄLÄ
Zen-ihminen
- 16 LAURI RAUHALA
Psykologian nykytila
- 21 LEO SELL
Maailma ihmisessä — ihminen maail-
massa: psykojärjestelmä ja luovuus
- 25 PAULI KALLIO
Spiraali luonnon tuottama alkumuoto ja
ihmisen ”jalostama” välttämättömyys
- 28 ALLI KANTOLA
Peruskoulun opettaja kouluorgani-
saatiossa
- 31 **Kirjoja**
LEO PELTONEN
Valkoinen rotu — musta historia

ISSN 0022-9458

Forssan Kirjapaino Oy • Forssa 1979

80-LUVUN MUUTTUVAT TAVOITTEET

Taloudellinen lama vaikutti Suomessa merkillisellä tavalla. Vähemmän merkillistä oli tietenkin joukkotyöttömyys ja elintason kasvun pysähtyminen. Odottamatonta sen sijaan oli kulttuuriharrastuksen selvä lisääntyminen.

Suomalaisen yhteiskunnan tavoitejärjestelmä on murrosvaiheessa. Aineellisten tavoitteiden rinnalle on kansalaisten asenteissa noussemassa sosiaalisia ja henkisiä arvoja. Tämä on ilmennyt mm. pitkittäistutkimuksissa lukiolaisten asenteista. Läheisten ihmissuhteiden, terveen elinympäristön ja henkisten harrastusten arvostus on nousussa.

Perinteinen ”elintason” käsite on sekä kansalaisille että heidän tutkijoilleen avartumassa. Tämä ilmeni jo Erik Allardtin tutkimuksessa ”Hyvinvoinnin ulottuvuudet” (1976), joka toi — joskin kapealla tavalla — esiin ihmillisen *hyvinvoinnin sosiaalisen ja henkisen ulottuvuuden*. Vain sellaisella yhteiskuntapolitiikalla, joka ottaa huomioon kaikki hyvinvoinnin ulottuvuudet, on Suomessa tulevaisuutta.

Tähänastinen yhteiskuntapolitiikka on ollut kokonaishyvinvoinnin kannalta tasapainotonta. Taloudellisen kasvun tavoitteet ovat olleet ylipainoisia. Sosiaalisen ja henkisen kasvun on uskottu itsestään seuraavan taloudellisten tavoitteiden saavuttamisesta. Sosiaaliin kasvuun kuuluu ihmissuhteiden, sosiaa-

lisen aktiivisuuden ja yhteisvastuullisuuden kehittyminen. Henkiseen kasvuun taas henkisten (tieteellisten, aatteellisten, taiteellisten) harrastusten sekä samalla itseyttämis- ja itsensä toteuttamisen vahvistuminen.

Vaikka tasapainon puute on jo melko yleisesti ymmärretty, politiikka laahaa perässä. Tämä näkyy selvästi valtioneuvoston päätöksissä vuonna 1978, joissa koulutus- ja tiedepolitiikkaa on arvioitu vain ahtaan materialismin kannalta.

Eräs mielenkiintoinen kehityssuunta 80-luvulle on *kansallisen kulttuuriperinnön elpyminen*. Henkiseen kasvuun kuuluu myös tietoisuus omista kulttuurisista juurista. Yhteiskunnan jyrkkä rakennemuutos heitti suuren osan suomalaisia maaseutuympäristöstä kaupunkiin ja aiheutti syvää henkistä pahoinvointia ja sosiaalista viihtymättömyyttä. Kuitenkin myös uudessa ympäristössä voidaan tavoittaa se, mikä suomalaiselle kulttuuriperinnölle on olennaista. Nähdäkseni se on tietty henkinen katsomustapa, luottamus hengen voimaan ihmisessä ja maailmassa, mikä tulee esiin erilaisin muunnoksikin kansanrunoudesta 1800-luvun suuriin klassikoihin.

Ellei pienen kansan tavoitteisiin kuulu oman vireän hengenelämän kehittäminen, se ei pitkään pysty nykymaailman paineissa säilyttämään omaa olemassaoloaan.

Reijo Wilenius

Kalevi Heinilä

POLITISOITUMINEN JA SITOUTUMATTOMUUDEN TULEVAISUUS

”Kohta linnun laulukin politisoidaan”, epäili taannoin Erik Allardt tarkastellessaan leviävää politisoitumista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Löyhässä kielenkäytössä politiikka ja politisoituminen viittaavat lähinnä yhteisten asioiden hoitoon julkisen hallinnon puitteissa. Yhteisiä asioita hoidetaan paljon myös kansalaisten omaehtoisen, useimmiten järjestyneen yhteistoiminnan avulla, mutta koska tältä puuttuu julkishallinnollinen ja puoluepoliittinen luonne, sitä ei yleensä lueta politiikan piiriin. Toisaalta on havaittavissa, että tässä suhteessa raja politiikan ja muun kansalaistoiminnan välillä on hämärtyvässä. Ammattiyhdistysliike on pyrkimyksissään politisoitunut ja sen asema julkishallinnossa on virallistunut. Myös liikkeen piirissä havaittava pyrkimys pakollistaa jäsenyys vaikuttaa samaan suuntaan. Viime vuosien aikana on enentyvästi perustettu myös nimenomaisesti poliittisia tarkoituksia edistäviä tiede-, kulttuuri-, nuoriso- yms. yhdistyksiä. Täten myös vapaaehtoinen kansalaistoiminta on politisoitumassa.

Puoluevaltaisuuden kasvu

Elämän politisoituminen ei sellaisenaan ole mikään outo ilmiö. Kun jokin asia koetaan tärkeäksi ja se saavuttaa riittävän tiedostusasteen kehittyen yleiseksi intressiksi, se synnyttää aluksi ryhmätoimintaa asian edistämiseksi — yhdistys-, painostus- ja eturyhmätoimintaa — ja tavallaan kuin kypsyy politiikan tehtäväpiiriin. Aikaisemmin yhteiset asiat hoidettiin enemmän keskinäisen avun, talkootoiminnan ja omaehtoisten yhdistystyön avulla. Nykyisin tällaisten asioiden hoito on siirtynyt entistä enemmän julkiselle hallinnolle. Yhdistysten jäsenmäärien kasvu, toiminnan vaatimustason nousu, hallintobyrokratia yms. kehitystekijät ovat myös vaikuttaneet siihen, että ennen täysin omaehtoiset yhdistykset ja

järjestöt ovat joutuneet etsimään julkisen hallinnon tukea toimintaedellytystensä ja tehokkuutensa turvaamiseksi ja altistuneet poliittisen tahdon säätelyyn. Kenen leipää syöt, sen lauluja laulelet, pätee tässäkin ja tätä tunnussäveltä harjoitellaan jo ”vapaissa” kansalaisjärjestöissä; apartheid-käsite on tullut myös urheilun kielenkäyttöön.

Yhteiskunnan politisoituessa politiikan väliintulo kansalaisten elämässä kasvaa, eläminen politisoituu. Tässä tilanteessa myös politiikan säätelyn tarve kasvaa ja se merkitsee puoluelaitoksen aseman vahvistumista. Viime aikoina on ruvettu puhumaan puoluevallan lisääntyvästä osuudesta mm. eduskunnan valankäytössä.

Eduskunnan jättävä kansanedustaja toteaa mm:

”Puoluelakien voimaantultua on puolue-toimistovalta ruvennut entistä enemmän rajoittamaan kansanedustajan oikeuksia. En viihdy tällaisessa poliittisessa ilmapöyrissä, missä vakaumuksensa tähden joutuu puhuteltavaksi ja kuulusteltavaksi” (Keskisuomalainen 11.2.1979)

Tutkimustenkin avulla on voitu todeta, että yhdenmukaisuuden vaatimus puolueitten eduskuntaryhmissä on yleistä ja että ryhmäkuria ylläpidetään sanktioiden avulla vaikka sama korkein valtiomahti on aikoinaan säätänyt valtiopäiväjärjestyksessään:

”Edustaja on velvollinen toimessaan noudattamaan oikeutta ja totuutta. Hän on siinä velvollinen noudattamaan perustuslakia eivätkä häntä sido mitkään muut määräykset” (11 §)

Tarpeellisen politiikan säätelyn lisäksi myös politiikan luonteeseen kuuluva ”taistelu valasta” ruokkii puoluekeskeisyyttä. Poliitikassa urheilun lailla ei riitä pelkkä osallistuminen; molemmissa havitellaan menestymistä. Poliitikassa se merkitsee vaikutusvaltaa, urheilussa taas voittoa. Kilpailu vallasta on meillä neljän, melko tasaveroisen puoluekilpailijan ja kahden tasapäisen ideologiakamppailijan vuoksi — vasemmisto ja oikeisto — erityisen

kireä ja sellaisena omiaan korostamaan puoluekeskeisyyttä poliittisessa päätöksenteossa.

Vaikutusvalta riippuu puolueen suuruudesta ja tämä äänestäjistä. Päättyvämmän kilpailun erityismuotoa edustava valtakilpailu korostaa puolueen asemaa ja merkitystä: puolue on organisaatio, joka mobilisoi voimareservit kilpailuun, säätelee pelinsiirtoja ja — mikä tietysti demokratian kannalta on varsin olennaista — valitsee edustajat kilpailuun. Tämä kilpailu antaa puolueelle eräänlaista itseisarvoa, ja puolue-etu voi tulla jopa toiminnan keskeiseksi johtoaatteeksi. Perusluonteeltaan puolueet ovat kuitenkin aatteellisia kansalaisjärjestöjä, joiden tarkoituksena olisi toteuttaa jäsenistönsä tahtoa yhteisten yhteiskunnallisten pyrkimysten suunnassa. Päättyvämmän valtakilpailun vuoksi nämä puolueet ovat vaarassa vieraantua tästä alkuperäisestä tarkoituksestaan jäsenistönsä ja kannattajakuntansa tahdon toteuttajina muuttuen entistä selvemmin poliittisiksi taistelujärjestöiksi. Jo poliittinen kielenkäyttö viittaa tähän: puhutaan vihollisista, päävastustajista, vaalitaistelusta, strategiasta jne. Puolueet on perustettu demokratian edistämiseksi yhteiskunnan päätöksenteossa. Taistelujärjestöiksi muuttuessaan niiden oma päätöksenteko on omiaan keskittymään puoluejohdon ja -byrokratian käsiin, mikä samalla voi merkitä puolueen ja sen johdon loitontumista jäsenistöstä ja kannattajakunnasta.

Edelleen puoluekeskeisyyttä vahvistaa puolueitten jatkuva byrokratisoituminen. Byrokratialla on taipumus kasvattaa lisää byrokratiaa. Samaan suuntaan vaikuttaa myös politiikan harjoittamisen yleinen ammattimaistuminen. Puolueiden parantuneet taloudelliset edellytykset kasvattavat puoluebyrokratiaa, kasvava toimintakyky laajentaa toimintaa, mikä puolestaan vaatii tuekseen lisää byrokratiaa ja tämä vaatii lisää tukea ja lisätuen avulla tämä kehävaikutus jatkuu edistämällä yhteiskunnan ja elämän totaalista politisoitumista, elämän alistumista puoluesäätelyyn.

Poliittisen toiminnan ja päätöksenteon ammatillistuminen on luonnollinen seuraus politiikan tehtäväalueen laajenemisesta. Kansanedustajien työ on muttunut kokopäiväiseksi. Asiat ovat muuttuneet niiden riippuvuussuhteiden lisääntyessä entistä kompleksisemmiksi vaatien asiantuntemusta ja perehtyneisyyttä. Kaikki tämä on omiaan vahvis-

tamaan puoluebyrokratiaa, sen asiantuntija-valmistelun merkitystä mutta myös kansanedustajatehtävän ammatillistumista, muuttumista virkauraksi B-palkkaetuineen ja eläkejärjestelyineen. Kansanedustus on muuttunut kutsumustehtävästä ammatiksi ammatillisine etuineen, puolueen määrääminä ”virkaehtoineen” ja lojaalisuusvaatimuksineen.

Politisoitumisilmiöitä

Kilpailu vallasta, puoluetahdon pyrkimykset ja puolue-edun varmistaminen ovat ratkaisevasti myötävaikuttaneet varsin moniin erilaisiin politisoitumisilmiöihin.

1. Virkanimitykset

Poliittinen virkanimitys merkitsee aina puolueen ja puoluetahdon lisääntyvää vaikutusmahdollisuutta eli puolue-etua ja nimittelylle — tiettyä puoluevelkaa, jota on aikanaan sopivissa asiayhteyksissä lyhennettävä. Muuten olen sitä mieltä, että väitetty poliittinen syrjintä korkeakoulujen nimityksasioissa ei ole lainkaan verrannollinen poliittiseen syrjintään ja suosintaan julkisen ja erityisesti kunnallisen hallinnon piirissä. On outoa, että maamme sosiologien tieteellinen yhdistys on ryhtynyt määrätietoiseen kampanjaan Saksan Liittotasavallan virkakieltojärjestelmän kumoamiseksi mutta on vaiennut oman maamme laaja-alaisen virkakieltojärjestelmän olemassaolosta! Valtionhallinnon virkojen politisoituessa värittömän virallisen virkatien rinnalle ja jopa sitä tärkeämmäksi asiointi- ja vaikutuskanavaksi on tullut värikäs, epävirallinen puoluetie.

2. Kuntien ja valtion avustukset

Kuntien ja valtion avustukset kulttuuri-, nuoriso- ja urheilutoiminnan tukemiseksi ovat saaneet enentyvästi puoluetuen luonteen: avustusten jakoperusteena yhdistyksen poliittinen luonne ja sen suhde kunnan ja eduskunnan poliittiseen valtaryhmittymään on tullut jopa tärkeämmäksi kuin yhdistyksen toiminnan laajuus ja sen yleinen merkittävyys. Kuvaavaa avustustoiminnan politisoitumiselle on se, että vaatimus toiminnan ”yh-

teiskunnallisen merkittävyyden” huomioonottamiseksi esim. urheilujärjestöjen valtiontuen jakoperusteena pyritään tulkitsemaan ensisijassa poliittisesti — poliittinen toiminta esim. juuri urheilussa ja urheilun avulla on muka vain yhteiskunnallisesti erityisen merkityksellistä! Kuitenkin nykyisessä politisoituneessa ja samalla lokeroituneessa maassamme sellainen kansalaistoiminta, joka pystyy yhdistämään poliittisesti erimielisiä kansalaisia yhteiseen ja yhdistävään pyrkimykseen — kuten tämä Kriittinen korkeakoulukin — on minusta yhteiskunnallisesti aivan erityisen merkityksellistä ja ansaitsisi vaikkapa valtiontuen korotukset! Kun vielä politisoitunut kuntien ja varsinkin valtion avustustoiminta on synnyttänyt puoluekaaderien toimesta uusia poliittisia istukkaita yhdistysten toimintakenttään, tukea jaetaan katsomatta näiden elinvoimaisuuteen usein parlamentaarisen jakautuman ja värin mukaan. Tämä merkitsee puoluetukijärjestelmän laajennusta ja se uhkaa — mikä pahinta — näivettää todella elinvoimaisen ja suomalaisen yhteiskuntajärjestykseen perinteisesti kuuluvan vapaan, poliittisesti sitoutumattoman yhdistys- ja järjestötoiminnan. Näin tapahtuessa se on sekä kansanvallan että suomalaisen kulttuurin menetyks. Kunnan tai valtion avustus poliittisia tarkoituksia ajavalle yhdistykselle tai järjestölle merkitsee tosiasiaa välillistä puoluetukea. Tästä syystä nämä yhdistykset olisi ryhmitettävä omaan avustusluokkaansa, jossa jako suoritettaisiin lähinnä poliittisten perusteiden mukaan. Epäpoliittiset yhdistykset voisivat muodostaa oman luokkansa ja niiden kesken avustus olisi tarkoituksenmukaista jakaa lähinnä toiminnan ja jäsenmäärän mukaan.

3. Vapaa kansalaistoiminta

Vapaa kansalaistoiminta voi politisoida myös sen johdosta, että puolueet pyrkivät väliintulollaan ja poliittisen avustus-porkkanan ehdoilla saamaan vaikutusvaltaa järjestöissä ja yhdistyksissä. TUK:n ja TUL:n yhdentyminen vasemmistopuolueitten tahdon mukaisesti merkitsee työväen urheiluliikkeen lisääntyvää politisoitumista. Puolueitten vaikutusvalta on kasvanut myös ammattiyhdistys- ja osuustoimintaliikkeissä, josta esimerkkinä Kulutusosuuskuntien Keskusliiton jul-

kaiseman Me-lehden päätoimittajan tuore poliittinen valintakiista ja toimitusjohtaja Niilo Hämäläisen kannanilmaisu:

”Minä en suostu hyväksymään sitä, että järjestöjen päätösvalta annetaan ulkopuolisille. Periaatteessa on kysymys samasta asiasta kuin ammattiyhdistysliikkeessä, jonka vallan puolueet haluavat ottaa itselleen. Kunkin järjestön johdon on tehtävä itsenäisesti päätöksensä. Jos johtoon ei olla tyytyväisiä, sitä pitää vaihtaa” (HS 22.2.1979).

4. Koululaitos

Koululaitoksen toiminta on yhteinen asia ja yksityisten koulujen kunnallistamisen ja valtiollistamisen jälkeen se on täysin julkinen asia ja niinmuodoin politiikan tehtäväalueeseen kuuluva. Kuitenkin vasta 1960-luvulta lähtien koululaitos on tullut varsinaisesti tietoisien poliittisten vaikuttamisen ja puoluetahdon kohteeksi. Puolueiden kiinnostus koulupolitiikasta ja koululaitoksen kasvatustavoitteista on mitä luonnollisinta ja pikemminkin on aihetta ihmetellä sitä, miksi niin myöhään jotkut puolueet heräsivät ja kiinnostuivat nuorisomme kasvatuskysymyksistä ja samalla yhteiskuntamme mutta myös puolueiden huomispäivästä! Herättyään ne panivatkin luodat heilumaan ja koko koululaitoksen ’uusiksi’. Maan hallitus oli jopa valmis toteuttamaan korkeakouluissa vallankumouksen ja siirtämään päätösvalan YYÄ-periaatteen mukaiseksi opiskelijoille, mikä olisi merkinnyt korkeakoulujen täydellistä politisoitumista.

Korkeakoulujen asteittainen politisoituminen on nytkin tosiasia, ja toteutetut hallinto-uudistukset ovat vahvistaneet tätä kehitystä. Koska ylioppilaskunnat ovat poliittisesti järjestäytyneet ja toimivat yleisten puoluemallien mukaisesti, opiskelijaedustus tuo korkeakoulun hallinnossa puoluetahdon päätöksenteoon ja sitä todennäköisemmin mitä useampia hallintopaikkoja opiskelijoilla on. Toisaalta kuitenkin korkeakoulut ja ylioppilaskunnatkin vaativat korkeakouluille vapaan opetuksen ja tieteen nimissä itsehallinto-oikeutta. Politisoituneessa korkeakoulussa tällainen autonomia jää aina nimelliseksi, koska poliittinen tahto on sitoutuneiden opiskelijoiden ja opettajien mukana tavallaan jo sisäänrakenn-

nettu päätöksentekokoneistoon. Autonomia jää tällöin näennäiseksi olivatpa sen muodolliset valtuudet miten laajat hyvänsä!

Kasvatuksellisesti on vaikea perustella sitä, että nuoren virikeympäristöä rajoittava ja ystävyyssuhteita karsinoiva puoluepoliittinen toiminta kouluneuvostovaaleineen ja -tehtävineen ulotetaan jo peruskouluun. Onko koulu kasvatusta, nuorta vai puoluetta varten?

5. Tiede ja tiedepolitiikka

Tieteellä ja tutkimuksella on aina yhteiskunnallinen merkityksensä. Tiede ja tiedepolitiikka on yhteiskunnalliselta luonteeltaan, perusteiltaan ja merkitykseltään kuitenkin niin kompleksinen ilmiö, ettei tätä vyyhteä kannata tässä yhteydessä lähteä enemmälti purkamaan tai sekoittamaan. Totean lyhyesti, että tiede, erityisesti soveltavan tutkimuksen ja sen painoalojen määrittelyn sekä tieteen harjoittamisen materiaalien edellytysten osalta, kuuluu kiistattomasti politiikan tehtäväluonteeseen. Yhtä kiistattomasti on myös erotettava tieteellinen totuus ja pätevyys poliittisesta totuudesta ja pätevydestä. Jos poliittinen tahto ja puolue-etu syrjäyttävät tieteellisen pätevyyden ja asiantuntemuksen tutkimustyössä tai apuraha-anomusten ja tutkimussuunnitelmien arvioinnissa politiikka on tunkeutunut alueelle, jossa se on vain häiriöksi. Tieteellisen tutkimuksen/tutkimussuunnitelman pätevyys ei määrydy parlamentaaristen voimasuhteiden, eikä ensisijassa maailmankatsomuksen, vaan lähinnä tieteen omien kriteerien mukaan.

Käsitykseni mukaan Suomen Akatemia ja valtion tieteelliset toimikunnat ovat parlamentaarisine koostumuksineen ja politisoituneina järjestäytyneet tieteen kannalta väärin mutta politiikan kannalta oikein. Valtion ylin tiedepoliittinen elin, valtion tiedeneuvosto, jonka perustehtävänä on mm. määritellä tiedepoliittikan kehykset tutkimuksen painopistealoi-neen, on järjestäytynyt periaatteessa — poliittisesti — oikein mutta käytännössä väärin ministerikiireiden vuoksi!

Mutta Joensuun korkeakoulun ylioppilaslehden kolumnisti sanoo kaiken tämän kirkkaasti ja ytimekkäästi:

"Tieteellinen ajattelu merkitsee aina kannottoa erilaisiin tieteellisiin traditioihin ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Tie-

teen on oltava puolueellista siinä määrin kun sitä vaatii todellisuus. Mutta tämän puolueellisuuden samaistaminen puoluepoliittiseen puolueellisuuteen merkitsee tieteen lopun alkua, sillä silloin joudutaan luopumaan tieteellisestä ajattelusta ja korvaamaan se puoluetoimistoajattelulla! Lattea puoluepoliittisuus on jo tuonut koko joukon ongelmia tiedehallintoomme, kun tieteellinen pätevyys ja argumentointi on korvattu puolueiden "parlamentarisilla" sopimuksilla. Tämän kabinettipolitiikan murtaminen ja tieteen puolustaminen on opiskelijoiden ja korkeakoulujen yhteinen etu!"

(Jussi Silvonen, Joensuun ylioppilaslehti 16. 2. 1979)

6. Yhteiskuntasuunnittelu

Politisoituminen on ulottautunut pitkälle myös yhteiskunnan erilaisiin suunnittelu- ja asiantuntijatehtäviin. Valtion hallintoa ja valtakunnallista kehitystyötä palveleva komiteatyö ohjautuu entistä enemmän parlamentaarisesti ja samalla puoluetoimistojen ja puolueasiantuntemuksen mukaan, josta syystä komiteoiden ratkaisut ja suositukset ovat ehkä enemmän äänestysten ja poliittisten voimasuhteiden kuin pätevimmän asiantuntemuksen varassa syntyneitä. Usein komitean tai asiantuntijatehtävän henkilöratkaisut ennakkoivat hyvin jo työn tuloksia eriävine mielipiteineen. Komiteatyöhön ja politisoituneeseen asiantuntijatyöhön voidaan soveltaa vanhaa totuutta ystävän valinnasta ihmisen-tuntemuksen osoittimena: kerro mikä on komitean tai asiantuntijakunnan poliittinen koostumus, minä kerron työn lopputuloksen.

Politisoituminen ja sitoutumattomuus

Yhteiskunnan lisääntyvän politisoitumisen ja puoluekeskeisyyden vähentäessä toiminnan vapausasteita, poliittisesti sitoutumattomat villit, orvot ja kodittomat joutuvat entistä ahtaammalle. Haastatteluni sitoutumattomuudesta jokin aika sitten eräässä päivälehdessä herätti vilkkaan keskustelun ja väittelyn. On jotain ajallemme ominaista siinä, että suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa jo perustuslaki turvaa yksilön sanan- ja myös

uskomusten/uskonnon vapauden eräänä elämisen perusarvona, ryhdytään kiistelemään sitoutumattomuudesta, jopa sen oikeutuksesta! Tarvitaanko tällaista ilmiötä, tarvitaanko sitoutumatonta kulttuurityötä, kasvatusta, tiedettä, urheilua, leikkiä, lastensuojelua, ympäristönsuojelua, terveydenhoitoa, kuluttajaneuvontaa, vapaa-ajan käyttöä, palokuntaa, yliopistoa tai edes sitoutumatonta linnun laulua? Onko sitoutumattomuus edes mahdollista?

Lähtökohdaksi olisi ensin selvitettävä, mitä tämä sitoutumattomuus on ja mitä se ei ole. Sosiologia-oppiaineen yksiselitteinen määrittely on tunnetusti vaikea tehtävä. Eräs opettajani määritteli sen yksinkertaisesti: "Sosiologia on sitä, mitä luennoin". Vastaavasti voisin sanoa, että sitoutumattomuus on minulle sitä, mitä edellä olen sanonut eritellessäni kriittisesti ja minkään puolueen etua ajattelematta yhteiskuntamme politisoitumisilmiöitä. Voidaan ihmetellä sitä, että ammattipolitologimme eivät ole osoittaneet suurempaa kiinnostusta tämänkaltaisten kehitysilmidiöiden tutkimiseen. Politologiemme poliittinen sidonnaisuusko on ollut esteenä vai — puolueitten penseys? Sitoutumattomuus ei ole yksiselitteinen asia. Se ei myöskään ole kannattomuutta, kuten kuulee sitä virheellisesti luonnehdittavan. Lyhyesti määrittäisin sen puoluetahdosta ja puoluedoktriineista riippumattomiksi, omaan harkintaan perustuvaksi yhteiskuntakatsomukseksi. Kannan puuttuminen viittaa yhteiskunnalliseen piittaamattomuuteen ja sitä ei poliittinen sitoutumattomuus voi olla.

Luonnostelin v. 1974 sitoutumattomuuden teesejä tietessä, tiedepolitiikassa ja yliopistotyössä. Pari näytettä näistä:

- sitoutumattomuus korostaa yksilön omaehtoisen kriittisen harkinnan yhteiskunnallisen vastuun ja aktiivisuuden merkitystä opiskelussa, opetuksessa ja tutkimuksessa vastapainona nykypäivän ryhmäkeisyyden, kollektiivisuuden ja dogmaattisuuden vaatimuksille;
- sitoutumattomuus merkitsee kriittistä, dogmaattisuudesta vapaata totuuden etsintää, vaihtoehtojen kriittistä arviointia, omaehtoista tiedon omaksumista sekä kriittistä suhtautumista kaikkiin arvostuksiin mukaan lukien maailmankatsomukselliset ja poliittiset uskomusrakennelmat;
- sitoutumattomuus merkitsee kieltäytymistä

sellisestä tehtävästä, mandaatista ja jäsenyydestä, mikä sitoo yksilön harkinnanvapautta ja itsenäistä kannanmäärittelyä.

Sitoutumattomuus ei voi kuitenkaan tarkoittaa mitään ajattelun ehdotonta vapautta, ehdotonta riippumattomuutta ympäristöstä ja sen vaikutteista. Pikemminkin sitoutumattomuus periaatteessa ammentaa mahdollisimman monista lähteistä ja kaikilta puolueilta — jos niin halutaan sanoa — ajattelun, tiedon ja totuuden aineksia ja sitoutumaton rakentaa näistä oman todellisuuskäsityksensä ja yhteiskunnallisen kantansa. Tässä mielessä sitoutumattomuus merkitsee tavallaan oman poliittisen todellisuuskäsityksen luomista ja poliittisen totuuden jatkuvaa etsimistä. Tieteessä länsimaaisessa käsityksessä ei tunnusteta absoluuttista totuutta. Tiede on sen jatkuvaa etsimistä, ja tämänpäivän totuus on haaste huomispäivän tutkijalle. Puolueoppien ja -ohjelmien totuus on niinkään suhteellista ja usein yksipuolisten ryhmäetujen rajaama. Sama pätee kaikkien eturyhmien suhteen.

Sitoutumattomuus voi olla suhteellista myös poliittisen vedenjakajan: vasemmistolaisuuden ja oikeistolaisuuden, rajoissa. Vastaavasti poliittisessa sitoutuneisuudessa voi olla huomattavia aste-eroja vaihdellen jäykästä puoluedogmaattisuudesta puolueen toisina ajattelevien kriittisyyteen.

Tarvitaanko sitoutumattomuutta

1. Sitoutumattomuus demokratian edistäjänä

Demokratian perusolemuksen kuuluu kansalaisten aktiivisuus ja vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen yhteisten asioiden hoidossa. Sitoutumattomat kansalaisjärjestöt esim. urheilun, kulttuuri- ja nuorisotoiminnan aloilla tukevat suomalaista kansanvaltaa, edistävät suomalaista kulttuuria ja kansamme hyvinvointia sekä antavat yhteisyyden ja yhteistyön kokemuksia kansallisen solidaarisuuden siteeksi. Poliittiset järjestöt eivät pysty korvaamaan sitoutumattomien järjestöjen työtä eikä niiden yhteiskunnallista merkittävyyttä kansanvallan laajentajina ja kansallisen yhteenkuuluvuuden lujittajina.

2. Sitoutumattomuus poliittisena kontrollina

Demokratia tarvitsee pysyäksensä myös
jatkuu sivulle 11

BENEDICT SPINOZAN AKTIIVINEN IHMINEN

Esitän erään filosofisen perustelun teesille, jonka mukaan yhteiskunnan hyvä on sen jäsenten tiedostava eli kognitiivinen aktiivisuus ja paha vastaavasti kansalaisten kognitiivinen passiivisuus. Teesi tunnetaan parhaiten Aristoteleen esittämänä käsityksenä ihmisen hyvästä. Samasta perusajatuksesta on kuitenkin esitetty useita uuden ajan tieteellistä maailmankuvaa paremmin vastaavia versioita. Käsitellen tässä aihetta lyhyesti Benedict Spinozan hieman yli 300 vuotta sitten esittämien ajatusten pohjalta.

Aktiivinen todellisuus

Spinoza näkee todellisuuden eli luonnon perinjuurin aktiivisena. Kaikkia ilmiöitä ohjaa eräänlainen yleinen energiaperiaate eli *conatus*. Kun luonto käsitetään aineelliseksi järjestelmäksi, se ilmenee dynaamisena liikkeen ja levon jatkuvana prosessina, joka muodostuu jakamattomien alkeisosien toiminnoista ja osien keskinäisistä vuorovaikutuksista. Alkeisosien toiminta on juuri *conatus*, pyrkimys säilyttää niille tunnusomainen liike, jonka varaan kaikki luonnon suunnattoman monimutkaiset järjestelmät rakentuvat.

Täsmälleen sama *conatus* ilmenee myös kaikessa henkisessä toiminnassa. Spinozan mukaan näet aineellinen ja henkinen eivät ole kaksi eri todellisuutta van yhden ja saman todellisuuden (josta Spinoza käytti nimitystä *Deus sive Natura*) kaksi eri ilmenemismuotoa. Ihmisen *conatus* merkitsee siten eräänlaista psykofyysistä perusaktiiviteettia, yleistä dynaamisuutta tai vitaalisuutta. Mutta tätä voidaan tarkastella vaihtoehtoisesti henkisen tai aineellisen ilmenemismuodon kannalta.

Spinozalainen *conatus* on siis yleisesti ottaen kyky tai voima säilyttää identiteettiä ja näin luoda mahdollisuudet luonnonmukaiseen eli luonnollisen olemuksen toteutumiseen tähtäävään toimintaan. Tässä on to-

dellisuuden kaikkien ilmiöiden ydin. Jokainen luonnon osa, jokainen ihmisyksilö mukaan lukien, pyrkii toteuttamaan olemustaan. Kun olemus ymmärretään spinozalaisittain luonnon perusperiaatteiden mukaisesti toimivaksi organisaatioksi, kuka tahansa tieteellisen maailmankuvan omaksunut voi hyväksyä *conatus*-teorian perusajatukset.

Ihmisen olemus

Ihmisen olemukselle on tunnusomaista aineelliselta kannalta tarkastellen erittäin korkeanasteinen fyysinen suorituskyky (aivotoiminta) ja vastaavasti henkiseltä kannalta tarkastellen kyky tietoiseen ajatteluun. Ihmisen henkinen *conatus* merkitsee ennen kaikkea pyrkimystä aktiiviseen ajatteluun, jonka tehtävänä on hankkia oikeaa tietoa todellisuudesta ja sen ilmiöistä. Ihmisen todellinen valta perustuu ajattelun voimaan. Tämä on hyvin oleellinen ihmistä koskeva tosiasia, jonka varaan spinozalainen moraaliteoria keskeisesti rakentuu.

Toinen ihmisen toiminnan kannalta merkittävä tosiasia on, että ihmisyksilö on vain luonnon äärellinen osa. Hän on välttämättä monien ympäristön vaikutteiden alainen. Ulkoiset ärsykkeet aiheuttavat hänessä erilaisia tunteita, joiden alkuperästä hän ei useinkaan ole selvillä. Arkiajattelu liikkuu etupäässä passiivisten assosiaatioiden tasolla. Spinozan mukaan *passio* on passiivisesti koettu emotio, jonka syy on tiedostamaton tai puutteellisesti tiedostettu. Tunteiden tai mielialojen mahdollista aiheuttajaa ei usein lainkaan ajatella. Joskus teoille esitetään erilaisia perusteluja, jotka näyttävät järkeviltä ja saavat aikaan vaikutelman, että kyseessä on harkittu ja vapaa toiminta. Mutta perustelu saattaa olla vain passioiden ohjaaman tiedostamattoman tai vääristyneen tietoisuuden dynamiikkaan perustuva virheellinen ”rationaalisointi”. Tällaisen ihmisen toiminta on passiivista, hän ikäänkuin passiivisesti vastaa erilaisiin ärsykkeisiin ja toimii näiden aiheuttamien passioiden mukaisesti.

Kriittisessä Korkeakoulussa 2.10.78 nimellä ”Yhteiskunnan hyvä ja paha” pidetyn alustuksen mukaan.

Passiivinen toiminta voi olla jossakin pinnallisessa mielessä vapaata. Erään käsityksen mukaan ihminen on vapaa silloin kun mikään ulkoinen tekijä ei estä hänen toimintojaan. Vapaa ihminen voi tehdä mitä haluaa, siis toteuttaa kenenkään estämättä juuri niitä tavoitteita ja tyydyttää juuri niitä mielihaluja, jotka kulloinkin ovat yksilöllisten intressien mukaisia. Liberalistinen vapaus perustuu tälle ajatukselle.

Spinozan käsitys ihmisen vapaudesta on toinen. Passiivinen ihminen on aina epävapaa, passioidensa orja; mielihalujen toteuttamisen vapaus ei ole aitoa vapautta. Todellinen vapaus edellyttää perinpohjaista itsetuntemusta.

Itsetuntemus

Itsetuntemuksen lähtökohta on kaiken toiminnan käyttövoimana olevien tunteiden alkuperän tiedostaminen. Tämä merkitsee siirtymistä passioista *aktioihin*. Spinozan *aktio* on emootio, jonka syy on tiedostettu oikein. Näiden mukaan tapahtuva toiminta on aktiivista, ulospäin suuntautuvaa todellisuuteen vaikuttamista, toisin kuin tiedostamaton passiivinen, ”ulkoisesti ohjattu” toiminta. Oikean tiedostamisen tuloksena ovat aktiiviset tunteet tekevät ihmisen voimakkaaksi: hän saa vallan toteuttaa itsenäisesti ja määrätietoisesti tietoisia tavoitteitaan ja pyrkimyksiään.

Spinozalaiseen vapauden käsitykseen liittyy hyvin oleellinen deterministinen piirre: tunteet ovat tekojen vaikuttavia syitä, ja kaikilla tunteilla puolestaan on aina ulkoiset aiheuttajat. Tämä koskee yhtä hyvin aktiivista kuin passiivista toimintaa, molemmat ovat tietyllä tavalla determinoituja. Mutta aktiivinen toiminta perustuu oikealla tavalla tiedostettuun syyhyn, passiivisen toiminnan syy taas ei ole toimijalle selvillä. Vapaus ei siten merkitse ihmisen tekojen kausaalista riippumattomuutta vaan tällaisten riippuvuussuhteiden tuntemista. Tämä erottaa Spinozan teorian kaikista ihmisen tahdon tai hengen ehdotonta autonomisuutta korostavista opeista, ja ymmärtääkseni hän on oleellisesti osin oikeassa.

Spinozan syvällinen oivallus on, ettei tämänlaatuisen determinismin myöntäminen suinkaan hävitä ihmisen itsetiedostuksen mahdollisuutta vaan on päinvastoin sen oleellinen edellytys. Kognitiivisen aktiivisuuden

kehitys samoin kuin kaikki mikä sisältyy siirtymiseen passiivisesta aktiiviseen toimintaan on luontoon kuuluvaa, siis sellaista mikä noudattaa määrättyjä periaatteita eli syy ja seuraus-suhteita. Itsetiedostus on juuri näiden välttämättömyyksen tuntemista ja oikeaa suhtautumista niihin.

Aktiivinen ihminen

Spinozan aktiivinen ihminen tuntee itsensä hyvin. Hän tietää toimintansa perusteet niin ettei mikään hänen ajattelulleen tuntematon syy sitä ohjaa. Aktiivisuus liittyy aina myönteisiin tunnetiloihin; vapaa ihminen ei esimerkiksi tunne kärsimystä, syyllisyyttä eikä katumusta. Tiedollinen aktiivisuus johtaa pyysvään iloon, joka Spinozalle merkitsee jatkuvaa kehittymistä yhä suurempaan täydellisyyteen, henkistä kasvua.

Jokaisen ihmisen keskeinen moraalikysymys on tämä: Pyrinkö aina käyttämään luontaista ajattelukykyäni (henkistä *conatustani*) niin pitkälle kuin mahdollista? Perustuvatko tekoni ja toimintani oikeaan tietoon? Yritänpö päästä passiivisesta olemisesta aktiiviseen toimintaan?

Moraalinen elämänasenne ei nojaa sääntöihin ja ohjeisiin vaan tietoon. Spinozan mielestä moraalisäännöt perustuvat ihmisten pelkoihin, ennakkoluuloihin ja virheellisiin asenteisiin, eli lyhyesti passioihin. Morali-soinnin sijasta tulee pyrkiä ymmärtämään erilaisten tekojen syitä. Mitä paremmin näitä ymmärretään, sitä vähemmän tarvitaan moraalisääntöjä ja ohjeita.

Moraalinen kasvu

Moraalisen kasvun lähtökohta on ihmisen itsensä tunteminen psykofyysisenä toimintajärjestelmänä. Mutta itsetuntemus ei ole vain tätä. Minä-tietoisuus edellyttää aina oman luonteen ja identiteetin määrittelyä suhteessa ympäristöön. Jokainen ihmisyksilö on luonnon äärellinen mutta elimellinen osa. Näin ihmisen todellinen olemus voi toteutua vasta kun hänellä on oikeaa tietoa todellisuudesta kokonaisuudessaan ja omasta asemastaan tämän osana. Yhteiskunta ja poliittinen elämä on aktiivisuuden kehittymisen välttämätön ehto, sillä vasta yhteydessä muihin ihminen voi kehittää aktiivisia emootioitaan.

Spinoza asettaa poliittiselle järjestelmälle

tiettyjä perusvaatimuksia. Sen on turvattava kansalaisten perusvapaudet, rauhanomainen elämä, ajatuksen ja toiminnan vapaus jne. Spinoza esitti nämä poliittisen liberalismien perusajatukset ennen liberalismien isää John Lockeä. Mutta yhteiskunta, missä liberalismien mukaisesti kansalaisten toimintaa rajoitetaan mahdollisimman vähän, ei vielä täytä kaikkia oleellisia hyvälle yhteiskunnalle asetettavia vaatimuksia. Tällainen vapaus johtaa tavallisesti kansalaiset passiivisten mielihyvän tunteiden ohjaamaan toimintaan, koska suurin osa ihmisistä toimii passioiden mukaisesti. Liberalistinen demokratia valitsee helpon ja virheellisen tien: se pyrkii tyydyttämään ihmisten "sokeita" haluja tuottamalla monenkirjavia hyödykkeitä, joista kilpaillaan usein lainkaan ajattelematta miksi niitä halutaan. Tämä saa aikaan negatiivisia tunteita, ahdistusta, passiivista toivottomuutta sekä keskinäistä kaunaa ja vihamielisyyttä.

Spinoza tähdentää politiikan toisenlaista tehtävää, jonka liberalismi usein unohtaa. Poliittista kontrollia tarvitaan nimenomaan ehkäisemään vääriä ja kannustamaan oikeita yksilöllisiä kehitystendenssejä. Poliittisten toimienpiteiden on ennen muuta vahvistettava tunteita, jotka johtavat kognitiiviseen moraaliseen kasvuun. Vapaasti kehittyvä yksilöllisyys tuottaa iloa ja johtaa ihmisten kanssakäymisessä rakkauden ja sympatian asentisiin. Vapaa, tietoinen ja aktiivinen ihminen ei halua kilpailla toisten kustannuksella vaan pyrkii edistämään muidenkin kognitiivista vapautumista. "Ketekään muut kuin vapaat eivät ole kovin kiitollisia toisilleen", Spinoza sanoo. Sosiaaliset ristiriidat johtuvat ihmisten passiivisista tunteista, ja näistä vapautuminen tuo yhteiselämään rauhan ja vakaisuuden.

Ulkoisen, yhteiskunnan ja kansakuntien välinen rauha perustuu kansalaisten sisäiseen mielenrauhaan, henkiseen voimaan eli mielenlujuuteen, joka puolestaan perustuu kognitiiviseen aktiivisuuteen sekä oikeaan tieteelliseen ja filosofiseen tietoon koko todellisuudesta.

Oikean politiikan on ymmärrettävä tämä ja nähtävä samalla omien mahdollisuuksiensa rajat. Spinozan mielestä politiikan ("reaalipolitiikan") on lähdettävä tosiasista, että vain harvat ihmiset saavuttavat moraalisen vapauden korkeimman tason. Useimmat tyydyttävät passioitaan. Poliitikalle on siksi annettava eräänlainen minimaalinen tehtävä:

sen on luotava suotuisat henkisen kasvun lähtöedellytykset sekä kannustettava ja vahvistettava siihen johtavia pyrkimyksiä. Poliitikka yksin ei pysty tekemään ihmisistä täydellisiä, mutta se voi ainakin antaa kehittymisen mahdollisuuksia (ja myös tehokkaasti tukahduttaa näitä). Sen on vain ensin ymmärrettävä ihmisen kognitiivisen aktiivisuuden merkitys yhteiskunnan hyvän kannalta. Jokaisen yksilön on myös ymmärrettävä tämä merkitys ja pidettävä omalta osaltaan huolta, että hän käyttää aktiivisesti sosiaalisen elämän suomia mahdollisuuksia. □

Heinilä...

kontrollia. Valtaan liittyy aina vastuu mutta tämä vastuu jää pelkäksi periaatteeksi, ellei se saa ilmausta kansalaisten luottamuksen tai epäluottamuksen palautteissa. Puolue voi luottaa yleensä jäsenistönsä ja puolueuskollisten kannattajien ääniin riippumatta puolueedustajien tekemisistä tai tekemättä jättämisistä. Sitoutumaton väestönosa pystyy tehokkaampaan poliittiseen kontrolliin ja osoittamaan kriittisemmin luottamuksensa vaaleissa. Riittävän suuri sitoutumattomien väestöryhmä merkitsee demokratiassa ehkä tärkeintä poliittista kontrollikeinoa ja erityisesti silloin, jos tämä ryhmä valvoo ryhmäetujen sijasta "ihmisen hyvää ja kokonaisuuden etua" yhteiskunnassa.

3. Sitoutumattomuus poliittisen totuuden kriteerinä

Politiikka, yhteiskunnan asioitten hoito, tarvitsee kritiikkiä, tarvitsee puoluepyyteistä vapaata keskustelua, puoluetotuudesta riippumatonta totuuden etsintää. Tässä tutkimuksella ja yliopistolla on tärkeä tehtävävastuunsa. Professori *Matti Kuusi* laukoo tapansa mukaisesti suorasukaisesti: "*Ilman sitoutumattomien kansalaisrohkeutta keskustelu Suomessa jäätyy, ja ilman keskustelua demokratia jäätyy*" (Kanava 8/78).

Yliopiston yhteiskunnalliseen tehtävävastuuseen kuuluu myös poliittista päätöksentekoa edistävän tiedon tuottaminen ja tämän päätöksenteon ja sen vaihtoehtojen kriittinen, puoluetotuuksista riippumaton arviointi. Mikään puolue, mikään parlamentarismi tai äänestys ei voi olla totuuden riittävä peruste. Puoluemiehet, torjuessaan taloustieteen edus-

jatkuu sivulle 31

ZEN-IHMINEN

Suomessa on viime aikoina korostettu hengen uudistumisen tarvetta. Kehotuksia on tullut poliittisen elämän kummaltakin laidalta. Ilmeisesti elintason nostamistavoite ei suuren osalle suomalaisia ole riittävä tai sen saavuttaminen mahdollista. Poliittiset ideologiat eivät myöskään tyydytä, sillä niiden tarkoituksena on parantaa yhteiskuntaa, ei yksilöä. Samoin luonnonsuojelu- ja rauhanliike ovat yhteiskunnallisia ideologioita. Ihminen tuntuu kaipaavan näiden rinnalle niitä täydentämään oppia, josta hän saa mallia omalle yksilölliselle elämälleen.

Virallisesta asemastaan huolimatta kristinuskon on monelle suomalaiselle vieras. Mutta onneksi on olemassa toinen yksilökeskeinen henkinen rakennelma ”buddhalaisuus”, joka iässä, syvällisyydessä ja henkisessä rikkaudessa on hyvinkin verrattavissa kristinuskoon. Mielestäni buddhalaisuus erityisesti zen-buddhismin muodossa tarjoaa hyvän vaihtoehdon henkilölle, joka etsii ohjetta sisäistyneeseen elämäntapaan.

Zen-buddhismi on eräs buddhalaisuuden haara, joka kulkeutuessaan Intiasta Kiinan kautta Japaniin hylkäsi intialaisen metafysiikan ja muokkautui kiinalaisen käytännöllisen luonteenlaadun mukaiseksi. Japanilaiset kehittivät sitä edelleen eräänlaiseksi elämäntaiteeksi Haiku-runoineen, Sumiye-maalauksiin, No-näytelmineen, teeseremonioineen ja kukkien asetteluineen.

Zen-buddhismien henkinen rikkaus johtuu suurelta osin siitä, että se perustuu moneen itämaiseen kulttuuriin.

Buddhalaisuus on todella rauhanomainen uskonto. Senzakin (lähdeviite 5, s. 14) mukaan ”Buddhalaisuuden historiassa ei ole veritahroja. He eivät ole koskaan yrittäneet väkivalloin hävittää muita uskontoja tai kansoja eivätkä vaatineet käytettäväksi yksinomaan heidän omia rituaalejaan”. Se on heterogeeninen henkinen liike, jossa ei kiistellä oikeasta opista, vaan siihen kuuluu lukemattomia oppisuuntia ja lahkoja, esimerkiksi eräät muistuttavat hinduismia ja toiset taolaisuutta. Saadakseni jonkinlaisen selkeän linjan olen valinnut omaksi zen-opettajakseni

japanilaisen tohtori Daisetz T. Suzukin, jota en luonnollisestikaan ole tavannut, sillä hän kuoli 12. 7. 1966 yhdeksänkymmenenviiden vuoden ikäisenä. Hän on toiminut buddhalaisen filosofian professorina Otanin yliopistossa Kiotossa ja kirjoittanut englanniksi kymmeniä kirjoja zen-buddhismista.

Seuraavassa esitän oman näkemykseni zen-buddhismista lainaten vapaasti Suzukin ja muiden zen-opettajien kirjoituksia. Ensinnäkin kastelen zen-buddhalaisuuden maailmankatsomusta, sitten nk. valaistumista eli satoriaa, johon pyrkiminen on olennaista zen-buddhismissa, sekä lopuksi yritän kuvitteellisen esimerkin avulla sovittaa zen-buddhismia suomalaisen todellisuuteen. Kutsun zen-buddhismia kannattajia zen-ihmisiksi.

Zen-buddhalainen maailmankatsomus

Buddhalaisuus syntyi ja kehittyi Intiassa, jossa vallitsi merkittävä käsitys maailmasta sielunvaelluksineen, jälleensyntymisineen ja ja monine jumalineen. Uskonnon perustaja Gautama Buddha (n. 560—480 e.a.) ei halunnut ottaa kantaa metafysiisiin asioihin. Kun niistä kysyttiin häneltä, hän vaiken samoin kuin myöhemmin monet japanilaiset zen-opettajat. Eräistä Buddhan lausumista saa sen käsityksen, ettei hän uskonut sielun olemassaoloon. Linaan Christmas Humphreys'tä (2, s. 41): ”Buddhalaisuus on tavallisesti kuvattu yhtenä suurista maailmanuskonnoista, mutta sanan tavallisessa merkityksessä se ei ole ollenkaan uskonto. Se ei tunne mitään persoonallista, mutta kuitenkin kaikkivaltiaasta Jumalaa, kuten esimerkiksi kristinuskon edellyttää, eikä sillä ole mitään papistoa, joka olisi varattu tämän jumalan työhön sielujen pelastamiseksi, sillä se ei myönnä minkään ”kuolemattoman sielun” olemassaoloa ihmisessä, joka tarvitsisi jumalaa pelastuakseen.” Zen-buddhalaisuuden tavoitteena on oikean elämäntavan löytäminen, joka suo mielenrauhan, ei pääseminen kuoleman jälkeen Nirvanaan tai vapautuminen uudelleensyntymisen kiertteestä.

Lainaan jälleen Ch. Humphreys'ta (2, s. 13): "Kaksi pylvästä kannattaa buddhismin suurta palatsia, "suuri viisaus" ja "suuri sääli". Viisaus virtaa säälistä ja sääli viisaudesta, sillä nämä kaksi ovat yksi." Kristityt huomauttavat tähän, että kristinuskon ylemmyys buddhalaisuuteen nähden näkyy tästä, että kristinuskon korostaa lähimmäisen rakkutta ja buddhalaisuus sääliä. Se ei tietystikään buddhalaisia huolestuta, sillä jos kristityt pitävät itseään moraalisesti jalompina, niin osoittakoot sen myös käytännössä. Toinen ja pahempi moite buddhalaista moraalia kohtaan on se, että huono-osaiset eivät mitään inhoa niin paljon kuin sääliä ja almuja, sillä sääli ja almut nöyryyttävät heitä ja korostavat antajan ylemmyyttä. Se mitä he haluavat, on oikeudenmukaisuutta. Nähdäkseni buddhalainen "suuri sääli" ei ole "pieni sääli" eli keino ostaa hyvä omatunto, vaan todellista pyrkimystä kärsimyksen poistamiseen.

Zen-ihmisen viisaus johtuu osittain hänen intuitiivisesta luovasta ajattelutavastaan. Se muistuttaa de Bonon (1) kuvaamaa "lateraalista" ajattelua "vertikaalisen" eli tietokoneenomaisen ajattelun vastapainona. Zen-ajattelu välttää luokitteluja, nimilappuja, jopa sanoja ja käsitteitä. Zen-ihminen näkee asiat tapahtumavirtana, joka muuttaa jatkuvasti muotoaan ja jota voidaan kuvata monin tavoin, mutta joista jokainen kuvaus on lopultakin likimääräinen ja osittain virheellinen. Hänelle ei ole totta eikä epätotta, sillä jokaisessa totuudessa on jotain väärää tai siinä ei sitten ole mitään sisältöä, ja väärässä väitteessä voi olla jotain totta. Hän on kotonaan huonosti määriteltujen, monikäsitteisten ongelmien parissa ja hän tulkitsee ne mielellään tavanomaisuudesta poikkeavalla tavalla. Tämä ongelmien hämähäyttäminen ei ole mystiikkaa eikä itsetarkoitus, vaan luovan oivalluksen edellytys.

Zen-ihmisen maailmannäkemys on lähellä taolaista filosofiaa (Tao Te Ching, 3, 9). Zen-ihminen näkee kaiken yhtenä suurena kaiken sisältävänä prosessina, jossa "kaikki asiat maailmankaikkeudesta ovat vain pelkkiä kuplia meressä (5, s. 70)". Kuplista muodostunut vaahto kasaantuu, hajoaa ja häviää sekä meri jatkaa myllerrystään, kuin mitään ei olisi tapahtunut. Yksi vaahtokupla ei ole toista kummempia. Sen suureksi paisuaminen on varma merkki siitä, että se koh-

ta puhkeaa. Kuplien omat pyrkimykset säälittävät, sillä ne onnistuvat vain sattumalta.

Tao on asioiden ja tapahtumien luonnollinen kulku. Se on kuin vesi tai meren aallot. Aallot nousevat ja laskevat ja myötäilevät rannan kiviä ja joen uomaa. "Taon liike on palaamista, Taon toiminta myötenantamista" (3 & 9, runo 40). Kun tulva on korkeimmillaan, se alkaa laskea. "Se mikä on voimakkaimmillaan, alkaa heiketä, ja se mikä on vastoin Taoa, katoaa pian" (3 & 9, runo 30).

Zen-ihminen on kuin purjehtija tuntemattomalla, myrskyävällä ja karikkoisella merellä. Hän mukautuu olosuhteisiin, aavistaa tulevat vaikeudet ja ohjaa turvallisinta reittiä. Hän rohkaisee esimerkiksi muita. "Viisas toimii ilman (näyttäviä) tekoja ja opettaa ilman sanoja" (3 & 9, runo 2). "Koska hän ei ajattele itseään, hän saavuttaa tavoitteen" (3 & 9, runo 7). "Koska hän ei kilpaile, kukaan ei voi kilpailla hänen kanssaan" (3 & 9, runo 66). "Hän tietää, missä pysähtyä, eikä tuhoudu" (3 & 9, runo 44).

Edellä kuvattu maailmankatsomus herättää ehkä vastalauseita. Maailma on nykyisin ennen kaikkea monimutkainen yhteistyösuhteiden verkko eikä taolainen elämänmeri. Yhteistyö vaatii täsmällisiä tietoja ja loogista ajattelua, selkeitä komentosuhteita ja organisaatiota. Näin on erityisesti lyhyellä aikavälillä ja operatiivisella toiminnan tasolla. Mutta tarkasteltaessa asioita kymmenien vuosien perspektiivistä vertaus taolaiseen elämänmereen onkin oikea. Ihmiskunnallakin varsinaiset myrskyt ovat vasta edessä. Ei ole olemassa mitään karttaa eikä kompassia. Todellakin tarvitaan ihmisiä, joiden intuitioon voidaan luottaa.

Satori eli valaistuminen

Zen-buddhalaisen tavoitteena on henkilökohtainen valaistuminen eli Buddhan kaltaiseksi tuleminen. Se on itsensä kehittämisen päämäärä, johon kaikki "sukupuolesta, iästä tai älykkyydestä riippumatta voivat pyrkiä (5, s. 65)". Mutta zen-kirjallisuuden mukaan satorin ymmärtäminen ja kokeminen on yllättävän vaikeaa. McCandless ((5, s. 6) epäilee: "Ei kukaan voi kuvata valaistumista toiselle. Jotta sen voisi tajuta, se pitäisi itse kokea". Apotti Shibayama toteaa (6, s. 48):

”Meidän täytyy tunnustaa, että zen on hyvin vaikea tie, ja vain kourallinen uskonnollisesti lahjakkaita ihmisiä suotuisissa oloissa saavuttaa satorin”. Hän on sitä mieltä siitä huolimatta, että japanilaiset zen-luostarit valitsivat oppilaansa (6, s. 40) erittäin huolellisesti.

Japanilainen zen-koulutus tapahtuu zen-opettajien henkilökohtaisessa valvonnassa. Oppilas lukee kirjoituksia, mietiskelee, ja opettaja kuulustelee häntä. Opettaja antaa hänelle ongelmia (koan), joiden tarkoituksena on vapauttaa oppilas tavallisesta loogisesta ajattelusta. Eräs tunnettu esimerkki on seuraava kysymys: ”Kun kaksi kättä lyö yhteen, kuuluu läpsäys, mutta millainen ääni kuuluu yhdestä kädestä”. Jos oppilas yrittää jotain buddhalaista selitystä, kuten: kaksi kättä edustaa duaalista maailmaa, ääni hyvän ja pahan yhtentörmäystä ja yhden käden ääni zen-ihmisen elämäntapaa, niin zen-opettaja hylkää selityksen ja kehottaa häntä konkreettisesti kuuntelemaan yhden käden ääntä, tai kun oppilas yrittää konkreettista vastausta, kuten: kuuluu samanlainen ääni kuin kirsikkapuun puhjetessa kukkaan, niin opettaja vaatii jotain muuta omaperäistä vastausta.

Vanhan intialaisen kirjoituksen ”Prajnaparamita-sutra” (8) mukaan valaistumista edeltää kaiken mitätöivä näkemys maailmasta. Sen vallitessa millään ei ole mitään merkitystä; ei tunteilla, ajatuksilla, tietoisuudella, tiedoilla tai tietämättömyydellä. Samoin erot sinun ja minun, subjektin ja objektin, oikean ja väärän välillä häviävät. ”Kun mielessä ei ole mitään estettä eikä pelkoja, ei mitään mikä johtaisi harhaan, tulee valaistuminen (8, s. 223)”.

Shibayaman (6, ss. 34—38) mukaan kiinalainen oppinut Tokusan oli tarkoin perehtynyt buddhalaisuuden pyhiin kirjoituksiin. Kuultuaan zen-buddhismista hän oli alkanut epäillä kirjaviisautta, mutta ei kyennyt tajuamaan zenä. Hän pääsi zen-opettaja Ryotan oppilaaksi. Opettaja ja oppilas keskustelivat eräänä iltana myöhään yöhön. Tokusan oli epätoivoinen, kun zen ei ollut vielääkään valjennut hänelle. Kun hän lähti majapaikkaansa, Ryotan antoi hänelle palavan kynttilän matkaansa varten, mutta Tokusanin astuessa ovesta opettaja puhalsi sen sammuksiin. Juuri sillä hetkellä Tokusanelle selvisi zenin sisältö, hän koki satorin ja kumarsi Ryotanolle kiittollisena.

Seuraavassa lainaan muutamia kuvauksia valaistuneista. Yoka-daishin (5, s. 42) mukaan ”Hän kulkee yksin buddhalaisessa mielentilassa. Hän ei ole tiellä Nirvanaan, kuka voisi sitä väittää. Hän toimii luonnollisesti ja viisaasti. Hänen sydämensä on puhdas ja hän on aina tyytyväinen. Hän työskentelee lujasti ja on siksi vahva. Hän ei välitä ulkonäöstään eikä herätä huomiota. Hän elää hiljaisesti ja luontevasti ihmisten joukossa.” ”Hänen persoonallisuutensa on muuttunut, mutta hänen toimensa eivät ((6, s. 202).”

Japanilaisen Kurosavan elokuvassa ”Dodeska-Den” on hyvä kuva zen-ihmisestä. Ainoana slummin asukkaista hän tajusi toisten hädän. Hän tyyntynyt rohkeasti raivokohtauksen saaneen ja pelasti varkaan, joka oli vienyt hänen säästönsä. Hän hankki elantonsa yksin ahkerasti työskennellen ja hänen olemuksensa oli vaatimaton ja henkistynyt.

Suzuki (8, ss. 350—351) kuvaa zen-buddhalaista Sumiye-taiteilijaa: ”Taiteilijan täytyy seurata inspiraatiotaan spontaanisesti ja täydellisesti. Hän antaa sen ohjata kättään, sormiaan ja sivellintä aivan kuin jokin toinen olento ohjaisi niitä. Tai kuin sivellin suorittaisi itse työn ja hän olisi koko tapahtuman ulkopuolella ja antaisi sen vapaasti tapahtua kiinnittämättä siihen tietoista huomiota. Jos hän ryhtyisi harkitsemaan, koko vaikutelma olisi pilalla.”. Edellinen lausaus muistuttaa taiteilija Erkki Tilviksen (Helsingin Sanomat 28. 4. 79) kuvausta itsestään: ”Niin kauan kuin tottelen sisäistä näkemystäni, voin maalata ulkoa. Lähdän liikkeelle haparoiden kuin sumussa ja veto vedolta mielikuvani voimistuu ja saa muodon. Mutta jos koetan kaunistella näkemystäni tai tehdä sitä sovinnaisemmaksi, tämä lahja pettää ja kuva loppuu. Minulla on tapana sanoa, että kategorinen imperatiivi ohjaa tekemistäni” Tämä ”kategorinen imperatiivi” tai ”inspiraatio” voitaneen korvata sanalla ”syvä-tajunta”.

Ilmeisesti valaistuminen on samanlainen henkinen tapahtuma kuin taideteoksen ymmärtäminen. Kaikki tajuavat jonkin verran taidetta, toiset huonommin ja toiset paremmin. Taiteen harrastaminen helpottaa sen ymmärtämistä. Zen-ihmisen taideteos on hänen oma elämänsä ja hän kokee satorin, kun hän oivaltaa oman vaatimattoman roolinsa elämänmeressä ja luopuu turhista tavoitteista. Tämän jälkeen hän noudattaa jokapäiväi-

sessä elämässään syvätaajuntaansa, kuten Sumiye-taiteilija inspiraatiotaan.

Virkamiehen satori

Virkamiehen tai -naisen elämä saattaa muistuttaa edellä mainitun Tokusanin (6) kehityskulkua. Ensimmäisessä vaiheessa hän on nuori ja itsetietoinen, sitten epäilyksen siemen alkaa itää mielessä, muuttuu epätoivoksi, joka laukeaa satoriin. Loppuelämä on sitten seesteinen.

Tuleva virkamies valmistuu korkeakoulusta. Hän uskoo tietävänsä paljon, hänellä on uusia ajatuksia ja mielipiteitä. Hän onnistuu saamaan toimen. Hän on töissään innokas, kuuntelee asiakkaiden ongelmia ja yrittää auttaa. Hän tapaa hyviä tovereita työpaikalta. He ymmärtävät toisiaan ja heillä on mukavaa.

Hänet valitaan uuteen ja parempaan virkaan ja hän vieraautuu entisistä tovereista. Uuden työpaikan henki on hänestä merkillisen kyrräilevä. Siinä ei hänen mielestään ole entistä välittömyyttä. Hänestä tuntuu kuin työtoverit syyttäisivät, että hän on vienyt jonkun toisen paikan. Hän lohduttautuu sillä, että tämä on hänelle vain väliaikainen toimi. Hän toivoo saavansa pian uuden ja paremman. Mutta sitä ei vain löydy. Hän alkaa epäillä, että hänen alaisensa naureskelevat ja halveksivat häntä. Tosin hän teki pari erehdystä, mutta silti hän ei voi ymmärtää tuota kylmäkiskoisuutta.

Kollegat ovat ivallisia ja aina valmiita juonittelemaan häntä vastaan. Häntä kiusaa se, että he kehtaavat syyttää häntä osastopäällikön ”nuoleskelemisestä”. Hän oli kyllä aluksi innokas, mutta nyt häntä tympäisee osastopäällikön epäaitous ja epäviisaus.

Vanhat kaverit ovat menestyneet paremmin kuin hän, hänen mielestään erilaisilla vippaskonsteilla, kuten Ville joka osasi hankkia sopivaan aikaan puoluekirjan.. Häinkin liittyi puolueeseen. Siitäkos osastolla vitsailtiin, hän muka on pääjohtajan paikkaa kärkevässä.

Hänen kotonaan kaikki on uraantunutta. Hän on kyllästynyt vaimon jatkuvaan valittamiseen. Erään kerran hän ehdotti, että koko perhe lähtisi yhdessä etelään lomalle. Hän olisi maksanut matkan. Mutta lapset eivät tahtoneet. He menivät mieluummin

omassa joukossaan.

Tarina voisi päättyä tähän. Hän pääsee eläkkeelle. Osastolla huokaistaan helpotuksesta ja katkeruus kalvaa hänet hautaan. Mutta tarinalla voisi myös olla toisenlainen loppu. Hän on taas saanut kokea tavanmukaisen julkisen nöyryytyksen. Suutuksissaan hän kulkee kotiin kiertäen merenrantaa pitkin. On keväät. Yllättäen hän toteaa, että hän onkin hyvällä tuulella. Katkeruus on sulanut. Hänen rinnassaan soi. Sieltä kuuluu hiljainen kuiskaus: ”Ei sinua kukaan tarvitse. Kuuntele pikku poikaa sisäsi. Meiltä jäi paljon tekemättä. Ensin ei ollut rahaa ja sitten ei ollut aikaa. Meillä on nyt molempia.”

Hän tuijottaa kauan etensä ja hymyilee itsekseen, puristaa käden nyrkkiin, siristää silmiään ja sanoo hiljaa: ”Se on päätetty.” Hän palaa kotiin kohonneessa mielentilassa, vaimo katsoo pitkään. Hän antaa rinnassaan olevan pikkupojan vahvistua. Kaivaa esiin vanhoja mielikirjojaan. Käy entisillä rakkailla paikoillaan. Puhelee itsekseen. Seuraa sivusta vaimoaan. Muistelee, millainen hän oli silloin ennen muinoin. Häntä hävettää, sillä vaimo on rasittunut ja myös katkera.

Töissä on osaston kokous. Hän katselee kollegojaan. Hänestä alkaa tuntua, että Jokinen muistuttaa hänen vanhaa maantieteen opettajaansa. Miettinen ehdottaa arasti jotakin. Hän kannattaa innokkaasti ja kehaisee Miettistä. Kaikki katsovat häntä hämmästyneinä. Kokous päättyy hilpeän tunnelman vallitessa, mitä ei ole tapahtunut pitkään aikaan.

Näiden tapausten jälkeen virkamies elää kuten ennenkin, työtä tehden. On vaikea havaita mitään selvää muutosta. Ehkä hän ei takerru asioihin ja ihmissuhteisiin niin kuin ennen. Hän ei huolestu, jos ’vääräys’ voittaa, sillä se on hänen mielestään kuitenkin väliaikaista. Koska olosuhteet muuttuvat jatkuvasti, niin ennen pitkää paljastuu, kuka on kestävämmällä pohjalla. Hän oppii havaitsemaan ajoissa edessä olevia vaikeuksia ja pyrkii välttämään niitä muutamilla oikein valituilla toimenpiteillä. Hänen työnsä tulokset paranevat, vaikka hän näyttää työskentelevän vähemmän kuin ennen. Hänellä ei ole jatkuva kiire, kuten ennen. Hän ehtii hoitaa työnsä työaikana eikä tarvitse viedä niitä mukanaan kotiin. Hänen hymynsä on herkemässä kuin ennen ja hän on oppinut

jatkuu sivulle 14

PSYKOLOGIAN NYKYTILA

Psykologian nykyinen hajanaisuus on ilmeinen ja kaikkialla todettu asiantila. Mitään tutkimuskohteiden, menetelmien ja teorioiden yhtenäisyyttä ei psykologiassa tietenkään ole koskaan vallinnutkaan, vaan ainoastaan eräiden tutkimusvirtausten tilapäisiä valta-asemia, jotka sitten ovat antaneet näennäisvaikutelman tämän tutkimusalan sisäisestä eheydestä.

Usein on todettu, ettei psykologia ole sata-vuotisen olemassaolonsa aikana vieläkään löytänyt omaa tematiikkaansa. Sen historia on ollut tämän tehtävänsä etsintää. Siksi siellä on kulkeuduttu yhdestä muotivirtauksesta toiseen. Pahimpien kynnikkojen mielestä ei psykologiassa ole toistaiseksi muuta ollutkaan kuin kriisejä.

Hallitsevassa asemassa viimeiset runsaat 50 vuotta on psykologiassa ollut behaviorismi eli käyttäytymisen tutkimus. Psykologian määrittelylle vuosikymmenien ajan sisällön antaneen behavioristisen tutkimussuuntauksen valta-asema on kuitenkin alkanut viime aikoina pahasti järkkyyä. Tällainen kehitys on ollut erityisen selvää 1950—1960-luvulta alkaen. Amerikkalainen psykologian filosofi Sigmund Koch sanoo v. 1964 ilmestyneessä artikkelissaan, että hän kuulee Amerikassa behaviorismin kuolinkorinaa. Vaikka behaviorismi yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten toimintamuotoihin institutionalisoituneena tietenkin vielä pitkään jatkaa vaikutusvaltaista olemassaoloaan, tulee sen elinvoima ainoana psykologiana 1980-luvullakin yhä riutumaan.

Kilpailevia psykologisia virtauksia

Behaviorismin ohella merkittävä virtaus tällä vuosisadalla on ollut psykoanalyysi eli vähän väljemmin luonnehtien syvyydspsykologia. Viimeisten parin vuosikymmenen aikana on kolmanneksi psykologiseksi valtavirtaukseksi todettu ns. humanistinen psykologia. Aivan viimeisinä vuosina on neljäntenä psykologisena valtavirtauksena alettu puhua myös — idän psykologioiden pohjalta kehittyneestä — meditaatio- eli mietiskelypsyko-

logiasta. Ovatko ne erittäin heterogeeniset pyrkimykset ja kokeilut, jotka liitetään kahden viimeksimainitun virtauksen piiriin, parhaiten ryhmiteltävissä tällä tavalla sekä nimettävissä mainituilla termeillä, on tässä yhteydessä epäolennainen kysymys. Tosiasia on, että maailmassa esiintyy psykologia-nimikkeen alle sijoittumistaan etsien kirjava joukko ihmisen psyykkistä olemassaoloa — kaikei usei aivan vilpittömästi — selvittämään pyrkiviä toimintamuotoja.

Puheena olleista neljästä tutkimussuunnasta behaviorismi on ollut ja on yhä edelleen akateemista psykologiaa. Sen sijaan toiset mainitut virtaukset ovat vain rajoitetusti päässeet nauttimaan yliopistojen erityisestä suojelusta. Kahden viimeksimainitun kohdalla tämä on osittain ymmärrettävissä siltä pohjalta, että ne ovat suhteellisen uusia ja tavoitteiltaan sekä menetelmiltään vielä selkeyttämättömiä virtauksia. Nekään eivät kuitenkaan voi kehittyä, ellei niille sallita toimintaedellytyksiä.

Behaviorismin etuoikeudellinen asema ainoana virallisena psykologiana on pääasiallisesti seurannut ihmistutkimuksessa vallinneiden tiedekäsitysten rajoittuneisuudesta. Tieteellisyden korkean arvotukseen on niiden mukaan saanut vain sellainen ihmistutkimus, joka soveltaa luonnontieteiden menetelmiä.

Yksi vai monta psykologiatiedettä

Psykologian nykytila näyttää herättäneen kahta päätyyppiä olevia kannanottoja tilanteen laukaisemiseksi. Yhtäältä tunnetaan tarvetta yhtenäistää psykologia. Tämän unifikatiion-liikkeen merkeissä on järjestetty lukuisia eheyttäviä suuntaviivoja etsiviä symposiumeja sekä julkaistu suuri joukko problematiikkaa analysoivia monografioita. Toisaalta on tutkijoita, jotka pitävät luonnollisena, että ihmistutkimus differentioituu niilläkin aloilla, joita on tähän saakka pidetty psykologian toimintapiiriin kuuluvina. Näiden viimeksimainittujen tutkijoiden kannanotoissa todetaan, ettei psykologian yhtenäisyyttä voida saavuttaa eikä säilyttää minkäänlaisin tieteellisin tai tiedepoliittisin voimakeinoin. Jos

on niin, että psykologiassa on tavoiteltu liian laajan ja epäyhtenäisen problematiikan selvittelyä yhdentyyppisen metodologian pohjalta, tutkimusalojen eriytymistä tulee väistämättömästi tapahtumaan niin pian, kuin tutkijat alkavat yleisesti tiedostaa tutkimuskohteenaan olevien ongelmien monitasoisuuden.

Psykologian yhtenäistämisliike on tähän mennessä saanut aikaan ainakin sen positiivisen tuloksen, että on alettu kysyä, mikä on unifikations-käsitteen mieli, mitä yhtenäistäminen voisi tai mitä sen pitäisi olla. Symposium-raporttien mukaan mitään totaalista yhtenäisyyttä siinä triviaalisessa mielessä, että kaikki psykologit tutkisivat samoja ilmiöitä samalla tavalla ei unifikations-liikkeessä edellytetä eikä sitä niin ollen siinä myöskään tavoitella. Eihän edes fysiikassa ole vain yhtä ainoata teoriaa, vaan suuri joukko erilaisia selitysyrityksiä.

Mitään selvää vastausta siihen, mitä psykologian yhtenäistäminen sitten olisi, ei unifikations-liikkeen symposiumeissa ole kuitenkaan kyetty hahmottamaan. Vaikutelmaksi jää, että niissä etsitään puutteellisesti analysoidusta ihmiskäsityksestä seuraten — tavoittelijaansa aina pakenevaa — teoreettista fiktiota, jolla tuskin on mitään periaatteellisiaakaan mahdollisuuksia realisoitua. Psykologian yhtenäistämishaaveitahan ylläpitäneen pääasiallisesti sellainen monistinen ihmiskäsitys, jonka mukaan ihmisen olemassaolo on ymmärrettävissä vain aineellisuuden tai orgaanisen tapahtumisen pohjalta. Psykologisen tutkimuksen yhtenäisyys tässä katsannossa merkitsisi kaiketi lähinnä sitä, että myös psyykinen ja henkinen redusoidaisiin orgaanisen tapahtumisen problematiikkaan. Kaikessa ehdottomuudessaan tällaista näkemystä ei kuitenkaan voida pitää empiirisen ihmistutkimuksen riittävästi selvitetynä perustana.

Eräiden tutkijoiden, kuten Sigmund Kochin mielestä unifikations-liikkeen tavoitteet voivat parhaimmillaan suuntautua sitä kehitysvaihetta kohti, jossa vallitsi psykologisten tutkimusalojen sisäinen koherenssi (coherence). Tämä tarkoittanee sitä, että psykologiatieteen piiriin kuuluvien tutkimusalojen loogisten suhteiden tulisi olla hyvin analysoituja ja empiirisesti hallitsevan yksinkertaisia sekä selviä. Tällöin kävisi mahdolliseksi soveltaa koko psykologian alueella eräitä yhteisiä peruskäsitteitä.

Tulkitsen tässä Kochia siten, että hän suosittelee epämääräisen yhtenäistämishojelman sijasta sellaista psykologian eheyttämistä, joka perustuu ihmisestä seuraavien tutkimustehtävien uusjakoon. Kun ihmistutkimuksessa tehtävät jaetaan problematiikkatyyppien edellyttämällä tavalla, voivat eri ihmistieteissä käytettävät käsitteet olla niin 'yhtenäistäviä' tai 'eriyttäviä' kuin se on loogisesti mahdollista ja oikeutettua. Psykologian edellytyksiin olla ihmistutkimuksessa nykyisin vallitsevan tehtävänjaon puitteissa koherentti tiede, Koch suhtautuu jyrkän kielteisesti. Tutkimustyyppien potpuria ei voida yhtenäistää esim. vain joidenkin tutkimusekonomisten yksinkertaistamisvaatimusten ylylkoimänä.

On helppo yhtyä Kochin näkemyksen päälinjaan. Yhtenäisyyden väkijäsenen tavoittelu sijasta meidän olisi nykyvaiheessa ensisijaisesti koetettava selkeyttää psykologian asemaa yleensä ihmistutkimuksen kokonaisuuden puitteissa. Mitään aitoa yhtenäisyyttä tai eheyttä tuskin saavutetaan psykologian kohdallakaan muutoin kuin lähtemällä ihmisen ongelman kokonaisuuden analyysistä ja kysymällä, mikä siitä aidosti jäsentyy psykologian omaksi tutkimusalaksi sekä, miten näin rajautuvia ilmiöitä voidaan adekvaatisti tutkia. Problematiikkatyyppien suuntaaman tehtäväjaon pohjalta edeten saadut tutkimustulokset liittyvät sitten toisiinsa siten kuin tiedon aineiston loogiset suhteet edellyttävät. Näin käy jonkin ihmistieteen omassa piirissä ja myös ihmistieteiden välisissä suhteissa yleensä. Mitään erityistä yhtenäistämishojelmaa, joka tuodaan esim. psykologiaan ihmisen ongelman ulkopuolelta vaikkapa jonkin luonnontieteelliskientistisen metodologian tai reduktionististen periaatteiden sanelemana, ei tarvita.

Tässä vaiheessa on mahdollista ennustaa psykologialle kahdentyyppistä kehityslinjaa. Ensimmäinen olisi se, että psykologian nykyinen tila jatkuu tai sen piiriin sisällytettävien tutkimusalojen lukumäärä yhä vain lisääntyy. Tällä linjalla kehittyvässä psykologiassa hyvin erilaiset tutkimusalat, kuten esim. käyttäytymisen, toiminnan, ympäristön ja aivoston tutkimukset sekä toisaalta inhimillisen kokemuksen tutkimus vain kootaan ilman problematiikan analyysia yhteisen psykologia-nimikkeen avulla jonkinlaiseksi ihmistutkimuksen ryhmäksi. Seurauksena olisi josain mielessä samantapainen tilanne, joka nyt

vallitsee lääketieteessä. Siellähän on olemassa suuri joukko suhteellisen itsenäisiä tutkimusaloja.

Vaikka lääketieteen sisäisiä suhteitakaan ei ole riittävästi analysoitu, vallitsee siellä kuitenkin tämän tieteen pitkän historian vakiinnuttama verrattain selvä työnjako tutkimusalojen välillä. Kilpailuasenteet lääketieteen haarautumien välillä eivät ole kovin merkittäviä. Siellä ei myöskään esiintyne vaatimuksia, että jokin tutkimusala kuten sydänsairauksien tutkimus pitäisi redusoida toiseen tutkimusalaan, esim. silmänsairauksien tutkimukseen tai gynekologiaan. Lääketieteen haarautumia yhdistää kokonaisnäkemys ihmisestä eräänä orgaanisen elämän monimutkaiseksi kehittyneenä muotona ja eettinen motivaatio edistää tämän kokonaisuuden hyvinvointia myös jonkin osafunktion korjaamisen avulla. Lääketieteenkin piirissä perinnäistä sisäisen koherenttisuuden rauhaa ovat viime aikoina alkaneet järkyttää psykiatria ja ns. psykosomaattikka.

Tilanne sellaisessa psykologiassa, johon summittaisesti yhdistetään mm. puheena olleita tutkimusaloja, on melkoisesti toisenlainen kuin perinteisessä lääketieteessä. Mitään koherenttia tiedettä Kochin tarkoittamassa mielessä ei tällöin synny. Eräät mainituista tutkimusaloista käsittelevät niin erityyppistä problematiikkaa (josta jatkossa enemmän), ettei ole minkäänlaista mahdollisuutta saavuttaa tutkimusalojen keskinäistä koherenttia suhdetta vain niiden summatiivisen yhteensoittamisen avulla. Epäiltävää myös on, voitaisiinko näin psykologiaksi nimitettyjen tutkimusalojen pohjalta kehittää sellaista suhteellisen itsenäistä, yhtenäistä ja erittäin vaikutusvaltaista ammatillista sovellutusta kuin lääketieteellisessä praksiksessa. Jos esim. aivotutkimuksen pohjalta yritettäisiin kehitellä sovellutusta, jouduttaisiin kilpailusuhteeseen lääketieteen kanssa. Ei liene vaikeata arvata kumpi tämän kilpailun häviäisi. Lääketieteen antamaan esikuvaan vetoaminen psykologian kehityslinjoja kaavailtaessa ei ole avuksi, koska sielläkin on jouduttu sisäisiin koherenttisuuspulmiin heti kun psyykkisen tutkimus on muodostunut eräksi osatehtäväksi.

Toinen kenties todennäköisempi ja ainakin toivottavampi kehityslinja olisi se, että psykologiasta karsiutuisi pois tutkimusaloja, jotka luontevammin liittyvät toisiin ihmistutkimuksen lajien ryhmittelyihin. Tällöin psykologian

tutkimusala kapeutuisi, mutta samalla sen asema ihmistutkimuksen muotona täsmenntyisi, koska sille muodostuisi yhtenäinen problematiikka, josta taas seuraisi suurempi käsitteellinen selkeys. Psykologian — enemmän kuin lääketieteenkään — ei tarvitse kantaa vastuuta koko inhimillisen problematiikan selvittelystä. On todennäköistä, että psykologia saavuttaisi suurempaa luottamusta ja arvontantoa tieteenä, jos siinä pystytään rajaamaan tutkimusala nykyistä täsmällisemmin. Tällöin olisi mahdollista puhua yksiköllisesti psykologiatieteestä eikä monikollisesti psykologiatieteistä.

Ihmisen kokonaisuus ja ihmistiedon yhtenäisyys

Eriytyneet ihmistieteet tuottavat tietoa aina vain ihmisen olemassaolon eri muodoissa todettavista osafunktioista siitä huolimatta, että ihminen on kokonaisuus. Mikään empiirinen tiede ei voi tutkia ihmistä kokonaisuutena yhdyntyyppisten metodisten järjestelyjen varassa. Näiden eriytyneiden ihmistieteiden tuottamien tiedollisten ainesten koordinoimisesta ihmistiedon kokonaisuudeksi voitaisiin ehkä käyttää nimitystä unifikaation-toiminta, mutta se on silloin käsitettävä tutkimustyyppien erilaisuuden hyväksymisen pohjalta eteneväksi yhteyksien etsinnäksi eikä ongelmien ja metodien samaistamisliikkeeksi. Tällainen tiedonalojen ja tiedon ainesten koordinointi on tietenkin erittäin ongelmallinen tehtävä. Tämän esityksen puitteissa siihen ei ole mahdollista yksityiskohtaisemmin puuttua. Todettakoon vain, että se tuskin onnistuu ilman filosofisesti analysoitua mallia ihmisen kokonaisuudesta.

Tutkimuksen yhtenäisyyden ja tiedon eheyden idea toteutuisi tässä katsannossa psykologian kohdaltakin periaatteessa vasta siten, kun tämän tutkimusalan tuottamia tiedollisia aineksia suhteutetaan ihmistiedon kokonaisuuden palapeliin. Psykologisen tiedon luonne ja paikka löytyisivät tällöin kokonaisuuden selvityksen tarpeista käsin. Tällä kehityslinjalla edettäessä on vain varmistuttava siitä, että psykologia todella voi täyttää jonkin sellaisen tiedollisen aukon, jota muut ihmistä tutkivat tieteet eivät täytä. Päällekkäisyyksiin ja tieteiden välisiin kilpailuihin meillä ei ole varaa silloin, kun jatkuvasti on valkoi- sia läiskä ihmistietomme karttaluonnoksessa.

Psykologian osuudesta ihmistutkimuksessa

Luonnosteltaessa sellaista ihmistutkimuksessa esiintyvien tehtävien uusjakoa, jossa psykologian osuus selkiytyisi, on lähdettävä kysymyksestä, miten jo ihmisen olemassaolosta seuraava jäsenyisyys rajaa ja suuntaa tutkivaa toimintaa. Ihmisen olemassaolon primaarinen jäsenyisyys on Jumalan ratkaisu siitä, mitä ihminen on oleva. Empiirisen tutkimuksen asiana ei ole yrittää kumota sitä, vaan sen on nöyrästi alistuttava ja mukauduttava siihen. Tämä merkitsee sitä, että empiirinen ihmistutkimus ei saa mielivaltaisesti tyytymään ihmistä esim. hyväksymällä vain tietyt asiat ihmisessä tutkimisen arvoisiksi tai yrittämällä redusoida jokin olemassaolon aspekti toiseksi, vaan ihmistä on tutkittava hänestä mitään olennaista hävittämättä.

Kiinnitän tässä huomiota siihen psykologiankin kannalta fundamentaaliseen tehtäväjakoon, joka seuraa ihmisen olemismuodoista. Eräissä ihmisen ongelman filosofisissa analyyseissa katsotaan, että ihminen todellistuu reaalisesti kokonaisuudeksi seuraavissa olemisen muodoissa:

- tajunnallisuus (psykkis-henkinen olemassaolo)
- keholisuus (olemassaolo orgaanisena tapahtumisena)
- situationaalisuus (olemassaolo suhteina todellisuuteen)

Järjellisytemme vaatii, että sen olennon, jota kutsumme ihmiseksi, on todellistuttava ainakin näissä olemisen perusmuodoissa. Tämä käy ilmeiseksi, jos yritämme koetteeksi vuorotellen kieltää kunkin olemismuodon edellyttämän reaalisuuden ja väittää, ettei ihmisellä tarvitse olla tajuntaa, kehoa tai mitään suhdetta maailmaan. Hypoteettinen oletuksemme osoittautui tässä ajatuskokeessamme silloin varmasti mielettömäksi.

Nämä todetut olemismuodot merkitsevät sitten empiiriselle ihmistutkimukselle edellä jo puheena ollutta problematiikan tyyppiä. Jokaisen olemismuodon piirissä esiintyvien ilmiöiden tutkimus edellyttää omia käsitejärjestelmiä eli tieteitä. Tähän perustuu monitieteisyys ihmistutkimuksessa.

Tarkasteltakoon nyt hieman yksityiskohtaisemmin psykologian kannalta olennaista ihmisen tajunnallista olemismuotoa ja sen piirissä esiintyviä psykkis-henkisiä ilmiöitä. Tämän olemismuodon puitteissa esiintyvä reaa-

linen tapahtuminen on kokemusta. Inhimillisen kokemuksen kokonaisuudesta käytetään tavallisesti ihmistutkimuksessa terminologise-
na lyhenteenä nimitystä tajunta. Tajunnan olemus eli perusluonne on mielellisyyttä. Kaikki mitä siinä tapahtuu on mielen (saks. Sinn, engl. sense, kreik. noema) ilmenemistä ja omalakista organisoitumista eritasoisiksi merkityssuhteiksi.

Tajunta ei ole ihmisessä mikään itsenäinen substanssi, instanssi tai erillinen osa. Sen olemassaolo edellyttää myös toiset edellä mainitut olemismuodot. Sillä on kuitenkin kokonaisuuden piirissä omalaatuisen merkittävä funktionsa ja asemansa. Tajunnassa suoritettujen ratkaisujen ja valintojen avulla voidaan varsin pitkälle suunnata sekä säädellä sitä, mitä tapahtuminen toisten olemismuotojen puitteissa on. Tajunnallinen kokemus-
han saa sisältöaineiksensa pääasiallisesti ihmisen situaatiosta eli elämäntilanteesta. Käänteisesti situaation rakennetekijät modifioituvat kokemuksen niille antamien merkitysten johdosta. Situaatioon voidaan myös valita uusia rakennetekijöitä kokemuksen suuntaamalla tavalla. Siten vallitsee jatkuva vuorovaikutus tajunnan ja situaation välillä. Tajunta on myös kehon orgaanisten prosessien avulla. Koska jokainen kokemus on orgaaninen tila, on kokemus aina modifioimassa sitä, millaista orgaaninen tapahtuminen on.

Tajunta toimii ihmisen kokonaisuudessa eräänlaisena seismografina, jossa merkityskokemuksiksi muotoutuneina heijastuu toisten olemismuotojen puitteissa esiintyvä elämänlaatu, so. hyvinvointi tai häiriintyneisyys. Tätä merkityssuhteiksi tiivistynyttä heijastumaa kokonaistilasta ihmistutkija käyttää hyväkseen kysyessään: "miten voitte, mikä teitä vaivaa, mitkä ovat ongelmanne jne."

Kun ihminen suunnittelee toimintaansa tai käyttäytymistään elämäntilanteessaan taikka tarkastelee elintoimintojensa tapahtumista omassa kehossaan, on se sitä, että hän operoi tajunnassaan tietyillä merkityselementeillä ja muodostaa niiden avulla käsityksiä mainituista ilmiöistä sekä asioista. Arkikokemuksen vapaassa miellejuoksussa ihminen ei läheskään aina tietoisesti ohjaa tätä prosessia. Mielle-sarjat organisoituvat tällöin spontaanisti erilaisiksi merkityssuhteiksi ja niiden muodostamiksi verkostoiksi. Tieteellistä tutkimusta tehdessään ihminen koettaa kehittää mahdollisimman täsmällisiä käsitteitä ja käsitesys-

teemejä, joissa hänen tietonsa ilmiöistä saa lopullisen muotonsa.

Ihmisellä on aina tajunnassaan erilaisia käsityksiä joko omasta tai toisten käyttäytymisestä, toiminnasta ja orgaanisesta tapahtumisesta. Ne voivat olla tietoa tämän käsitteen suppeassa mielessä, myös erilaista arkiajattelua, suunnitelmia, toiveita, neuroottisia pelkoja, psykoottisia harhoja jne. Kaikille on yhteistä se, että niissä todellisuuden ilmiöt ja asiantilat koetaan jonkinlaisina merkityskokemuksina. Jos sitten herätetään psykologinen kysymys, miten ko. käsitykset käyttäytymisestä, toiminnasta tai orgaanisesta tapahtumisesta — aivoprosessit mukaan lukien — ovat organisoituneet, on siinä kyseessä täysin erilainen tutkimustehtävä, kuin se, jossa selvitetään käyttäytymistä, toimintaa tai arvotapahtumista niiden omassa realisoitumismuodoissaan. Toisin sanoen käyttäytymisen, toiminnan tai orgaanisen tapahtumisen tutkimus ei vastaa kysymykseen, miten tieto, neuroottiset käsitykset, psykoottiset harhat jne., näistä ilmiöistä ovat organisoituneet.

Tässä on mielestäni tarkastelujemme kannalta asian ydin. Niin kauan kuin psykologian osa-aloina ovat loogisesti samanarvoisina yhtäältä käyttäytymisen, toiminnan ja aivojen tutkimus sekä toisaalta sen tutkimus, miten käsitykset näistä ilmiöistä organisoituvat, ei mitään kaikkii näihin tutkimustehtäviin soveltuvaa yhdentyyppistä käsitteistöä voi olla. Sen koherenttisuuden, josta Koch puhuu, saavuttaminen tältä pohjalta on mahdotonmuus. Yritykset puhua jostakin ilmiöstä kuten käyttäytymisestä ja tämän käyttäytymisen tietämisestä yhteisten sekakäsitteiden avulla eivät voi onnistua. Käyttäytymisen ajattelu ei ole enää käyttäytymistä.

Koherenttisuus, so. loogisesti selkeät suhteet edellä mainittujen tutkimusalojen välillä, voidaan saavuttaa vain siten, että tietämisen — tai väljemmin ilmaisten kokemuksen — tutkimus erotetaan selvästi omaksi tutkimusalakseen. Tätä kokemuksen tutkimusta olisi sitten aiheellista kutsua psykologiaksi. Käyttäytymisen tutkimus voitaisiin tässä katsannossa nimetä erilaisiksi käyttäytymistieteiksi ja aivotutkimus eri tavoin differentioituksi neurotieteiksi. Näissä ajatuskuluissa on vain vika se, että kenelläkään yksityisellä tutkijalla ei ole voimaa sanella näitä ohjeita tai eriäviä mielipiteitä psykologian harjoittamisen pöytä- tai ohjekirjaan. Ainakaan tällä

sanelulla ei ole kovin suurta merkitystä, sillä tieteiden kehitykseen vaikuttavat muutkin tekijät kuin pelkkä rationaalisuus.

Uusien tutkimusvirtausten sanoma

Ne uudet tutkimusvirtaukset, joihin alussa viitattiin, näyttäisivät täyttävän psykologian koherenttisuudelle tämän tarkastelun valossa asetettavat vaatimukset. Näissä tutkimusvirtauksissahan on kyseessä juuri inhimillisen kokemuksen selvitysyrietykset.

Niiden ilmaantuminen ja niiden saavuttama suosio meidän aikanamme ei voine olla mikään sattuma tai asia, johon olisi varaa suhtautua tieteellisyyden varjolla ylimielisesti. Niissä voi olla kanavoitumassa etsinnäksi jotakin hyvin aitoa inhimillistä orientoitumista. Ainakin ne ovat nähtävissä selvänä pettymyksen ilmaisuna akateemiselle psykologialle, joka on osoittautunut verrattain kyvyttömäksi tuomaan valaisua ihmisen tajunnalliseen olemassaolon sellaisiin keskeisiin ilmiöihin, jotka ihmiset kokevat arvokkaiksi ja henkisytytensä viljelyn kannalta olennaisiksi.

Nykypsykologian taholta voidaan tietenkin huomauttaa, että psykologiassa on ennen kaikkea huolehdittava sen tieteellisyydestä. Tätä tähdennettäessä tietyn tyyppinen tieteellisyys saa kuitenkin helposti itseisarvon, joka voi muodostua kehityksen jarruksi. Voidaan aiheellisesti kysyä, onko psykologiassa nykyisin yleisesti hellitty tiedekäsitys sen arvoinen, että sen puolustamiseksi kannattaa linnottautua omaan norsunluutorniinsa.

Tieteen tehtävänä on tehdä ilmiöitä käsitteittäväksi ja kehittää mahdollisuuksia vaikuttamaan niiden kuluun. Se taas voidaan saavuttaa hyvin monin eri tavoin. Ihminen on ainutlaatuinen tutkimuskohde maailmassa ja siksi hänen tutkimuksessaan voidaan ja tuleekin soveltaa toisenlaista tiedekäsitystä kuin luonnontieteissä. Ihminenhan on myös tietoa luonnosta tekevä järjestelmä. Tietoa tekevää järjestelmää ei voida ainakaan lopullisesti tutkia samalla tavalla ja samoin käsittein kuin sitä objektia, jota tämä järjestelmä tutkii.

Uusia tutkimusvirtauksia tuskin voidaan syrjiä edes tieteellisyyden itsepuolustuksesta käsin. Ottamalla asiallisen tarkastelun piiriin näitä usein kuohuvilta protestiliikkeiltä vaikuttavia virtauksia saadaan aikaan niiden tarpeellinen kontrolli ja ohjaus. Tämä on myös olennainen osa tutkijavastuuta ja siis ns. tieteellisyyttä. □

Leo Sell

MAAILMA IHMISESSÄ — IHMINEN MAAILMASSA: PSYKOJÄRJESTELMÄ JA LUOVUUS

Luonnontieteellisen tutkimusotteen valossa on kiinnitetty huomiota vain ihmisen käyttäytymisen syy- ja seuraussuhteiden laskettavuuteen, ikäänkuin kyseessä olisi vain tahdon biljardipallo. Tyypillistä tälle positivistiselle traditiolle on ollutkin ihmisen itseystiedon, subjektiivisuuden, intersubjektiivisuuden, merkityksellisuuden, refleksiivisyyden sekä arvojen, historiallisuuden ja luovuuden laiminlyönti. Ihminen on nähty vain monimutkaisena koneena. Tutkimus on ollut skientististä ja mekanistista. Näin on yleensä menetetty inhimilliset elämänyhteydet. Kirjallisuudessa, taiteessa ja kansan suussa sen sijaan on aina säilynyt oma elämänläheinen kielenä — ja siihen on pyritty myös eräissä uusissa kriittisen ja radikaalin psykologian kehityksissä, joita voitaisiin yhdistävästi luonnehtia fenomenologisiksi suuntauksiksi.

Kysymys onkin siitä, mitä erityispiirteitä ihmisellä on tutkimuskohteena. On selvää, että joitakin ja ehkäpä sangen lukuisiakin erityisongelmia voidaan ratkoa positivistisellä lähestymistavalla, mutta se ei yllä edellä luettelomaisesti mainituille alueille. Nykyisin on alettu kysyä, mitä seuraa siitä, jos minulla on tällainen tai tuollainen käsitys tieteen harjoittamisesta. Aivan ilmeisesti tieteenharjoittajan apriorinen käsitys ohjaa tulkintojen tekemistä. Yhteiskuntatieteissä tähän näkemykseen vielä liittyy ihmiskäsitys.

Pitkään oletettiin, että on vain yksi tapa harjoittaa tiedettä — positivistinen. Tutkija tekee objektiivisia havaintoja ja päätelmiä meistä riippumattomasta empiirisestä todellisuudesta neutraalilla tieteen kielellä. Näin absolutistisesti voitaneen sangen pitkälle edetä puhtaissa luonnontieteissä, mutta ihmisen kanssa on asianlaita toisin. 60-luvulla T. Kuhn esitti, että jopa luonnontieteiden harjoittaminen on aina sidoksissa niihin paradigmoihin eli taustaoletuksiin, joita tutkijalla on. Ei ole vain yhtä oikeata tiedettä vaan useita erilaisia tieteellisiä puolusteltavia näkemyksiä. Kuhnin käsitys johtaa helposti relatiiviseen maailmankuvaan, jossa todellisuuden laatu riippuu aina valitusta näkökulmasta.

Myös hiukkasfysiikassa on nykyisin päädytty käsitykseen, että maailmankaikkeus muistuttaa yhä enemmän ajatusta itseään.

Ihmistutkimuksen relatiivisuus on paljastanut, että on olemassa useampia kuin yksi tapa olla empiirinen. Onko tämä sitten riittävä korjaus aikaisempaan absoluuttisuus- ja objektiivisuusvaatimukseen? Voitaisiin nähdä, että relatiivisuus yhtä lailla voi johtaa ihmistutkimuksessa umpikujiin. Miten ylipääntänsä saatetaan etsiä mitään yleisempiä tieteellisiä lakeja, jos kerran voidaan aina esittää ja puolustella oikeina jopa täysin vastakkaisia käsityksiä. Edelleen voi olla kiperä paikka väittää kaikkia arvoja täysin suhteelliseksi — kuten sosiologisesti kuvailevassa tiedeessä on usein tehty. Mm. ihmisen moraallinen tunto on katsottu vain oppimisen seuraukseksi tai puhe siitä on tyystin lopetettu. Toisaalta myöskään ne arvot, jotka ohjaavat tutkimuksen tekemistä eivät liene yhdentekeviä tulosten kannalta.

Ihmiskäsitykseen tavallaan sisältyy jo se lähtökohta ja kokeilumenetelmä, jolla ihmistä kuvataan. Relativistinen ihmiskäsitys ei sekään tarjoa kyllin vankkaa lähtökohtaa persoonallisuustieteelle. Sikäli kun ihmistieteissä tapahtuu uusi näkemysten ja ihmiskäsityksen murros, se voisi ilmaantua jopa tässä goethe-läisessä hengessä: ”Ihminen tuntee itsensä vain sikäli kun hän tuntee maailman, josta hän tulee tietoiseksi itsessään, samoin kuin itsestään maailmassa.” Nykyisin sanottaisiin, että ihmisen maailmasuhde on ennen kaikkea polaarinen.

Kaisa Puhakka (1977) on myös tehnyt eron absolutismiin, relativismiin ja polarismiin. Näyttää siltä, että inhimillisten elämänyhteyksien persoonatieteellinen tutkimusote edellyttäisi juuri polaarista vuorovaikutusanalyysia. Sekä maailma, yhteisö, perhe että ihminen, kokija ja tulkki ovat molemminsuuntaisesti muuttavan jännitteen alaisina. Maailma tapahtuu ihmisessä samanaikaisesti kuin ihminen maailmassa. Objekti ja subjekti eivät eroitu toisistaan selvärajaisesti. Sisäistyminen ja ulkoistuminen ovat yksi jatkumo.

Perusrealiteetti on minän ja maailman vastavuoroinen suhde.

Psykojärjestelmä

Psykojärjestelmäksi olen kutsunut ihmisen ja kulttuurin välistä molemminsuuntaisten muutosten vuorovaikutusta. Ihmistä ei voi ottaa tutkittavaksi erilleen tästä elinyhteyksien verkostosta katkomatta olennaisia yhteyksiä ja siteitä. Sitä vastoin tulisi lähtökohtana selvittää sellaisen totaalisen vuorovaikutuksen yleisiä ominaisuuksia, jossa pyritään ilmiöiden kokonaisvaltaiseen analyysiin niiden luonnollisessa ympäristössä. Tällöin jo luonnollisesti edellytetään, että ihminen voi tällaisia selvityksiä itseystietonsa varassa tehdä. Psykojärjestelmää luonnehditaan tässä yhteydessä kolmikantaisena tai kolmikerroksisena. Jokainen kuvattava kerros muodostaa oman suhteellisen itsenäisen elämänpiirinsä, jossa minä ja maailma kohtaavat toisensa moleminpuolisen läpäisevyyden yhdistäminä. Näitä kerroksia kutsutaan *säilyttäväksi* (homeostaattiseksi), *muuttavaksi* (transistaattiseksi) ja *eheyttäväksi* (integratiiviseksi). Kerrokset kuvaavat mainitun kohtaamisen eri tasoja kolmena olennaisesti erilaisena mahdollisuustilana. Ne eivät ole vain psyyken sisäisiä tiloja vaan myös interrelatiivisia ja intersubjektivisia.

Säilyttävä kerros voidaan nähdä uloimpana maailmasuhteen muotona, joka tulee ensin kohdattavaksi. Kaikilla inhimillisen olemassaolon tasoilla tapahtuu tällöin pyrkimystä tasapainoon. Orgaanisella alueella elintömme kemia pyrkii säilyttämään elintoimintojemme edellyttämät fysiokemialliset tilat. Mutta myöskin aistien kautta saapuva informaatio on kognitiivisten tasapainolakien alaista. Ihmisen on tarpeen havaita erityisesti sellaista tapahtumista, millä on merkitystä säilymisen ja tarkoituksenmukaisen toiminnan kannalta. Yhteiskunnalliselle tasolle tämä pyrkimys heijastuu yhdenmukaistumisena ja yhteisten tavoitteiden asettamisena, jotta yhteisöt saavuttaisivat tasapainon erisuuntaisten toimintojen välillä. Tämä maailmasuhteen uloin kerros on paljossa materialistinen.

Muuttava kerros ilmenee seuraavaksi. Siinä toisin kuin edellisessä kerroksessa minän ja maailman suhde rakentuu muutoksen varaan. Yleensä varaa muutoksiin on vasta kun

tietty materiaallinen elinbalanssi on jo saavutettu. Muuttava kerros heijastaa ihmistajunnan syvempiä ominaisuuksia ja ennen kaikkea eläytymiskykyä. Siinä aineksena ovat havainnoista edelleen yleistyneet mielikuvat yhtäällä ja ymmärryksen sekä tunne-eläytymisen sisäiset virikkeet toisaalla. Yhteiskunnallisella tasolla ilmenee näin ollen myös mahdollisuus muutoksiin. Ihmiset voivat yhdistellä sellaisiakin aineksia keskenään, joita ei voida välittömästi tässä ja nyt aistia, mutta jotka tarjoavat yhteiselämälle uusia muotoja, esimerkkinä taide. Ihmisellä on mahdollisuus luoviin uudelleen eläytymisiin ja uusiin näkökulmiin.

Viimein eheyttävä psykososiaalinen ydin-kerros merkitsee samana säilymisen ja luovan muuttumisen asemasta eheytymistä ja kasvua perusinhimillisten arvojen suunnassa. Kulttuuri ja yhteisöt ilmentävät arvomaailmaansa sekä totuudellisia, esteettisiä että eettisiä ylärakenteita. Olennaista on, että ihminen ikäänkuin löytää itsestään ja kontakteistaan ihmisiin ja muihin realiteetteihin nämä arvot omina elämänoivalluksinaan — että ne voivat eheyttää juuri häntä. Silloin ne eivät ole vain teoreettisia maksimeja. Luovassa tapauksessa yksilö voi jopa uudistaa kulttuurinsa arvoja ollessaan niiden uudelleen arvostaja ja määrittäjä. Myös tietoisuus vastuusta ja velvollisuudesta sitä kohtaan, mikä kauttamme tapahtuu maailmalle, korostuu tässä vaiheessa.

Maailmassa olemisen kolme determinanttia ja luovuus

Edellä luettelomaisesti kuvatut kolme minän ja maailman kohtaamisen tasoa ja kerrosta otaksutaan tässä eräiksi mahdollisiksi ihmiskeskeisen psykologian lähtökohdiksi. Oletetaan myös, että luovuuden psykologia voisi tukeutua niihin. Psykojärjestelmän vuorovaikutussuhteen tasot määrittävät edelleen psykologisen kuvailukielen päädeterminantit. Säilyttävässä periferiassa painottuu *havaitsevuus*, muuttavassa keskikerroksessa *näkemyksellisyys* ja eheyttävässä ytimessä *uskomuksellisuus*.

Havaitsevuudella voidaan ymmärtää aistimisen ja sitä koordinoivan havaitsevasti rekisteröivän ajattelun yhteistoimintaa. Tähän diskriminaatioiden oppimiseen samankaltais-

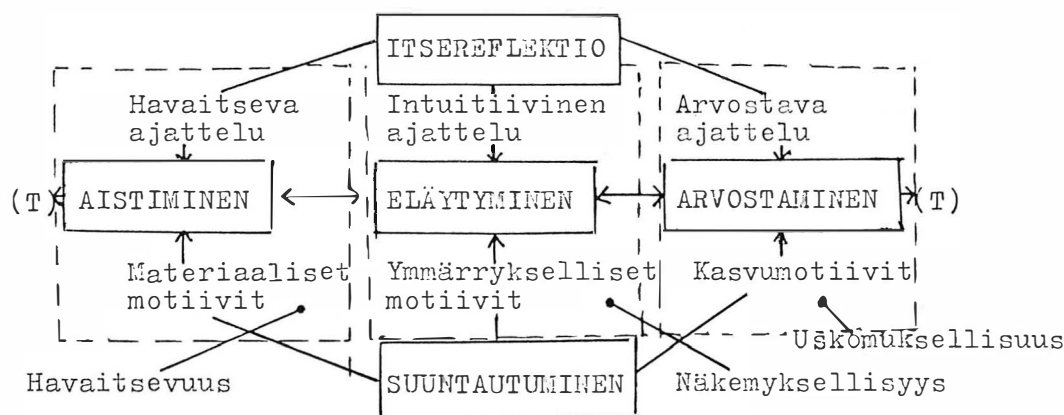
ten ja erilaisten ulkoisten objektien välillä liittyy ihmisellä erityisesti kielen käyttö ja symbolien muodostus. Hieman yksinkertaistaen voisi väittää myöskin, että havaitsevasti suuntautuva ajattelu ollessaan diskriminatiivista on myös älyllis-analyttista. Se merkitsee, että se on esineellistävää ja teknistä. Tähän esineellistämiseen ohjaavat havaitsemista nähtävästi materiaaliset motiivit, jotka primaarisina merkitsevät perustarpeita ja sekundaarisina yhteisöllisiä välineoppimisen ja hyötyajattelun muotoja. Voisi edelleen otaksua, että materialismi ideologiana ja positivismi sen epistemologiana ovat rakentuneet havaitsevuuskehysten varaan. Tiede merkitsee tällöin vain aistihavaintojen rationalisointia.

Näkemyksellisyydessä lähtökohtana ei ole enää esineellistäminen ja analyttisesti maailmaa osittava kielipeli vaan jonkinlainen kokonaisvaltainen ja elämyksellisesti hahmotettava kokemistapa. Siinä pääosa on intuitiivisella ja tulkitsevilla ajattelulla. Ihmisen tietoisuus voi hetkittäin vapautua välittömän nykyhetken kahleista sidoksena konkreettiseen tilaan ja aikaan. On mahdollista menneen varassa ennakoida tulevaa eli suuntautua tulevaisuuteen jokaisena nyt-hetkenä. Mielikuvat yhdistelevät havainnollisesti etäisiäkin mielteitä ja elämyksiä toisiinsa. Usein tällaista ajattelua on kutsuttu luovaksi ajatteluksi. Sille tyypillistä on muutos ja uusien yhdistelmien konstruointi. Näkemyksellisyydessä kukin ihminen rakentaa maailmaa oman elämänoivalluksensa johdantelemana. Motiivit tälle jäsentelylle ovat siten ymmärrykselliset. Luovaa tieteen tekemistä voitaisiin myös

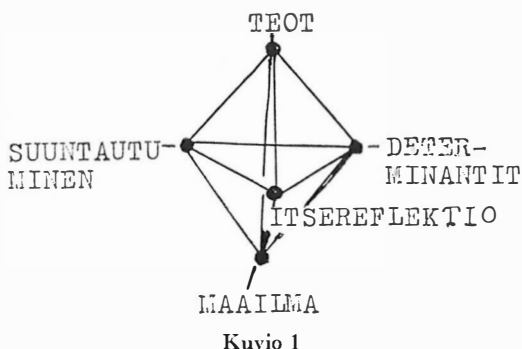
luonnehtia näistä lähtökohdista tavallista harhattomampana näkemyksellisyytenä, jolla kuitenkin on oma mielikuvallinen ja mielikuvituksellinen syntyperustansa. Fenomenologiset lähestymistavat ovat tulkinneet näitä lähtökohtia.

Uskomuksellisuus syntyy lopulta havaitsevuuden ja näkemyksellisyyden jatkeeksi — joskin itsenäiseksi sellaiseksi. Kun ihminen havaitsevuudessa rekisteröi ulkoisia tapahtumia ja näkemyksellisyydessä tulkitsee niitä oman ymmärryksensä perspektiivistä, niin uskomuksellisuudessa hän koettelee kokemuksensa pitävyyttä, sen totuudellista, esteettistä ja eettistä arvorelevanssia. Kyseistä toimintaa voisi kutsua arvostavaksi ajatteluksi. Näin ollen havaintoja testataan ja näkemyksiä koetellaan. Tässä mielessä havaitsevuus, näkemyksellisyys ja uskomuksellisuus ovat teoista erottumattomia. Kaikki kolme kerrosta ovat keskenään ja suhteessa maailmaan jatkuvassa dialektisessa kehässä, joka projisoituu toimintoiksi.

Henkilön omaamien uskomusten ja maailmasta tavattujen realiteettien välille voi syntyä ristiriitoja. Luovassa tapauksessa ne ovat pontimena muutokselle ja uusille arvostuksille ja teoille. Uskomuksellisuus ja arvot ovat näet ilmeisesti saman asian kaksi puolta. Mihin ihminen uskoo, siitä tulee hänelle arvo ja toteuttamisen vaade. Epäluovassa tapauksessa jo omatut arvot dogmatisoituvat ja kangistavat sekä näkemykset että havaitsemisen sovinnaisiin uomiin. Luovassa tapauksessa sen sijaan voidaan luonnehtia vallitsevan jatkuvan uudelleen arvostumisen. Kaikki selviöt voivat järkkäytyä ja ihminen elää jatkuvasti ää-

Kaavio 1

Kuvio 1

rettömyyden kynnyksellä kasvaen ja uudistuen. Uskomuksellisuutta motivoivat näin ollen ensisijaisesti kasvutarpeet.

Edellä kehiteltyjä rakenteita voidaan nyt kuvata seuraavanlaisella kaaviolla (kaavio 1), jossa kokoavina termeinä ovat lisäksi itsereflektio (muuta tietoisuutta heijastava järki) ja suuntautuminen motivaatioperustana. Toiminnalliset projektiot ilmentävät kaikilla psykojärjestelmän tasoilla ulkoistettuina tekoina.

Esille tuodut psykojärjestelmän komponentit muodostavat nyt viisitahoisen kuvion (kuvio 1), jonka kärkinä ne voidaan keskinäisessä vuorovaikutuksessaan kuvata.

Luovuuden osuus pohjautuu näkemyksellisyiden sallimiin muutoksiin uusina todellisuuden jäsentelymahdollisuuksina. Luovaa näkemysmuutosta voisi kutsua *käänteeksi*. Kyse ei ole niinkään aivan uusien asioiden ja ilmiöiden oivaltamisesta kuin vanhojen aineiden näkemisestä uudesta suunnasta ja uudessa valossa. Luova käänne paljastaessaan uusia yhteyksiä myös laajentaa aikaisempaa käsitystä. Käänteelle on lisäksi tyypillistä, että se edellyttää tiettyä jännitteisyyttä ja kokemuksen spontaania intensiteettiä, jotta älyllinen kuperkeikka voisi syntyä. Vitsillä, maalauksella ja luovalla tieteellisellä oivalluksella voi olla sama yleinen rakenne vaikka älyllisyys niissä painottuikin eri tavoin.

Luova näkemyksellisyys on uudistusroolissaan läheisessä yhteydessä sekä havaitsevuus- että uskomustasolle. Luova havaitseminen avaa myös uusia tapoja hahmottaa todellisuus. Samoin se edellyttää ennen kaikkea uudistumiskykyisyyttä uskomustasolla. Kaikki minkä ihminen avoimesti kohtaa voi muuttaa häntä. Vanha buddhalainen viisaus sanookin: "Ei ole mitään mihin voisit tarttua — ei ulko- eikä sisäpuolellasi." □

Seppälä...

kuuntelemaan toisia.

Virastossa on meneillään tärkeä ja vaikea nimitysprosessi, joka ei varsinaisesti koske häntä. Yllättäen "suuri poliittinen johtaja", jota hän ei ollut koskaan ennen tavannut, kutsuu hänet luokseen ja kysyy hänen mielipidettään ehdokkaista. Hän on jännittynyt, hänen kainalonsa hikoavat, hän haluaa olla vilpittömän ja antaa totuudenmukaisen kuvan hakijoista. Kun hän kuvaa erästä ystäväänsä, hän tulee ilmaiseeksi tästä mitättömän negatiivisen piirteen. Johtaja tarttuu siihen, ja hän selittää innokkaasti, kunnes huomaa, että hän par'aikaa parjaa ystäväänsä. Hän yrittää oikaista ystävästään luomaansa kuvaa, mutta johtaja lopettaa keskustelun, kiittää saamistaan mielenkiintoisista tiedoista ja saattaa hänet ovelle.

Virkamies oli tapauksesta tyrmistynyt. Hän arvosteli itseään siitä, että hän jännitti ja menetti sillä tavalla harkintakykynsä. Ystävää ei valita virkaan. Hän ei kehtaa tunnustaa tälle tekoaan. Tämän tapahtuman jälkeen hän oli pitkän aikaa masentunut, kunnes hänelle vähitellen selvisi, että hän on samanlainen kupla elämänmeressä kuin toisetkin. Hän oppi tunnustamaan piilevän turhamaisuutensa ja itsekkyytensä sekä hyväksymään ne, kuten samat piirteet toisissakin ihmisissä. Hänen mielensä ei ollut enää sitoutunut omaan itseensä eikä mihinkään muuhunkaan, vaaan hän oli vapautunut henkisistä kahleista. Hän seurasi sivustakatsojana hymyillen elämää, auttoi itseään ja muita, jos siihen tarjoutui tilaisuus, mutta vetäytyi pois, kun häntä ei tarvittu.

Lähdekirjallisuus

- 1) E. de Bono, "Uusi tapa oivaltaa, lateraalisen ajattelun opas", WSOY, 1971
- 2) C. Humphreys, "Buddhalainen tapa elää", WSOY, 1969
- 3) Pertti Nieminen, "Keskitie, valikoima kiinalaista viisautta" (ss. 84—121), Tammi, 1956
- 4) H. Saddhatissa, "The Life of the Buddha", A Mandala Book, 1976
- 5) Senzaki & R. S. Mc Candless (eds.), "Buddhism and Zen", Philosophical Library, New York, 1953
- 6) Z. Shibayama, "A flower does not talk, Zen Essays", C. E. Tuttle Co., 1977
- 7) D. T. Suzuki, "Essays in Zen Buddhism, First Series", Rider and Co., 1975
- 8) D. T. Suzuki, "Essays in Zen Buddhism, Third Series", Rider and Co., 1977
- 9) Lao Tzu, "Tao Te Ching", Penquin Books, 1963

SPIRAALI LUONNON TUOTTAMA ALKUMUOTO JA IHMISEN ”JALOSTAMA” VÄLTTÄMÄTTÖMYYS

Kun verrataan spiraalin ja ympyrän kokonaisvaikutusta, on todettava, että spiraali on enemmän alkukantainen, keskeneräinen, dynaaminen ja ”eteenpäin ryntäävä” ympyrään verrattuna, joka on kaavan mukainen, staattinen ja lopullisesti valmis. Spiraalin määritelmä on jätettävä melko väljäksi, että siihen voitaisiin sisällyttää kaikki spiraalin muodot: spiraali on jatkuva käyrä, joka kiertää keskipisteen ympäri siten, että alku ja loppu eivät kohtaa toisiaan.

Yksinkertaisin spiraali on ns. Arkhimedeen tasaspiraali (kuvio 1). Toinen spiraalityyppi on avautuva l. logaritminen spiraali (kuvio 2), ja kolmas on tasaspiraaliin pohjautuva kolmiulotteinen kierrejousi (kuvio 3).

Kreikkalainen matemaatikko Arkhimedes (v. 287—212 eKr.) esitti tasaisesti laajenevan spiraalin periaatteet seuraavasti: tasaspiraali syntyy, kun piste vakionopeudella liikkuu pitkin suoraa, joka samanaikaisesti vakio-
kulman nopeudella (ω) kiertää pistettä. Tasaspiraali on luonteeltaan staattinen ja rauhallinen. Rakenteeltaan se voi olla tiheä tai harva, mutta äärimmäisessä tapauksessa niin tiheä, ettei siinä voi erottaa kuin yhden ympäröivän.

Kolmiulotteisesta jousispiraalista l. kierrejousesta voidaan käytännön esimerkkeinä mainita kierrejousivaaka, aaltoliikettä havainnollistava spiraalijousi, iskunvaimentajat, monet palauttajajouset jne.

Toinen kreikkalainen matemaatikko Eukleides (n. 330—275 eKr.) määritteli avautuvan l. logaritmisen spiraalin matemaattisesti siten, että ”kultaiseen suhteeseen” perustuva ja neliöitä tangeerava diagramma osoittautuu logaritmiseksi spiraaliksi, joka äärettömiin jatkettuna avautuu suoraksi.

Spiraali on kaikkina aikoina herättänyt mielenkiintoa. Erikoisesti logaritminen spiraali on ollut suurimman mielenkiinnon kohteena.

Avautuvan l. logaritmisen spiraalin tutkimustuloksista voidaan mainita seuraavaa:

1) Se leikkaa kaikki säteensä samassa kulmassa: on tasakulmainen.

2) Sen kaari kasvaa muuttamatta muotoaan. [Jacob Bernoulli, matemaatikko, (1645—1705): ”Muuttuessani tulen aina samaksi.”]

3) Sen vektorisäteen pituus kasvaa geometrisesti, kun taas kulma, jonka se muodostaa alkuasemaansa nähden, kasvaa aritmeettisesti.

4) Vektorisäde tulee kerrotuksi jokaisen kierroksen neljänneksen yhteydessä ”kultaisella suhteella” (1.618).

5) Se voidaan piirtää ”kultaiseen suoralukumioon”.

6) Se on yhteneväinen evoluuttansa kanssa.

7) Se esiintyy luonnon muotona kaikkialla.

Avautuvan spiraalin kuviteltu liike suuntautuu toisaalta pieneen äärettömään, mikrokosmukseen, ja toisaalta suureen äärettömään, makrokosmukseen. Näin avautuva spiraali on dynaamisen suoran ja staattisen ympyrän välimuoto, jonka alkupää jatkettuna lähenee ympyrää ja loppupää teoriassa yhtyy suoraan.

Spiraali on maailmankaikkeudessa eräänlainen aikamitta, sillä syntyvä taivaankappale on alkuvaiheessaan ja kuoleva taivaankappale loppuvaiheessaan spiraalin muotoinen. Meidän Linnunradassamme ja muissa galakseissa syntyy jatkuvasti uusia tähtiä. Tähtitieteilijät arvelevat, että galaksien spiraalihaaroissa kehittyy uusia aurinkokuntia. Meidän aurinkokuntamme sijaitsee ikänsä perusteella ilmeisesti jonkin spiraalihaaran sisäreunassa, josta on noin 25000 valovutta Linnunradan keskusta.

Oman planeettamme Maan kehitysvaiheita ajan alusta, noin 5 miljardin vuoden takaa nykyaikaan, on havainnollistettu eräänlaisen

spiraalikellon avulla, jossa tasapiraalin sisin osa kuvaa BIG BANGia, alkuräjähdystä ja spiraalin tasaisesti laajentuvalla kaarella on sijoitettu kehityksen eri vaiheet. Maailman-kaikkeuden eri kehitysvaiheet voidaan kuvata ajan alusta kosmiseen loppuun, Alfastra Omegaan, kärkeen päättyvän ”suppilospiraalin” avulla.

Samat lait, jotka hallitsevat avaruutta, makrokosmosta, määräävät myös hiukkas-ten maailmaa, mikrokosmosta. Tiedemiehet ovat todenneet, että symmetrian vuoksi täytyy luonnossa olla materian vastakohtana antimateriaa. Kokeellisesti on todistettu, että antimateriaytimen varaus on vastakkainen verrattuna materiaytimeen ja ydintä kiertävät elektronit ovat myös vastakkaismerkkiset. Kaikkien alkuainehiukkas-ten, protonien, elektronien, positronien, mesonien, fotonien, neutronien ja neutriinonien, vastakkainen varaus on todistettu ja näin myös vastakkaiset kiertoradat. Joka tapauksessa hiukkaset kiertävät vastakkaisia spiraaliratoja materian ja antimaterian maailmoissa. ”Kaikki virtaa” (kuviot 4—5).

Spiraalirakenne esiintyy elävässä luonnossa erittäin monimuotoisena. Eri kasvien kukkalehtien vasen- ja oikeakierteisyydestä voidaan esittää monia esimerkkejä: Daalian kukkalehdet ovat sijoittuneet kukinnossa vasen- ja oikeakätsisiin spiraalikaariin. Voikukan kukkamarttoon ovat emit sijoittuneet myös vastakierteisesti. Samoin männyn ja kuusen kävyissä nähdään vasen- ja oikeakätinen suomujen kiinnitys. Tämä vasen- ja oikeakierteisyys noudattaa ns. Fibonaccin (v. 1170—1250) sarjaa: 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144 jne., jossa kaksi edellistä lukua yhteenlaskettuna muodostaa kolmannen. Sarjan lukujen suhde perustuu ”kultaiseen suhteeseen”, josta seuraa, että kukkalehtien vastakkaispiraalit ovat logaritmisia. Kasvien muissa osissa on paljon spiraalirakenteita, vaikkakin osa esim. kukkalehtien kiinnityksessä noudattaa tasaspiraalin kaavaa. Mutta paljon pohdintaa on esim. aiheuttanut hongan kiertyminen. Kun

”jättiläiset ovat kuolleet”, surettua kasvaako uusia jättiläisiä!

Eläinkunnassa vallitsee myös ”kultainen suhde” kaikkialla, mutta erikoisesti alempien organismien joukossa tavataan paljon ”spiraaliulkomutoja”. Useat simpukkalajit ovat vasen- ja oikeakierteisiä. Tutkimalla esim. ammoniittien kierteisyyden suhdetta on voitu määrittellä suhteellinen lämpötila, joka on vallinnut satoja tuhansia vuosia sitten simpukan eläessä. Kauneimpana simpukkana pidetään helmivenettä (Nautilus pompilus) (kuvio 6), joka ei kuitenkaan ole simpukka, vaan kuuluu mustekalojen lajiin. Nautilus on lajinsa viimeinen, sellainen harvinaisuus, jota logaritmisen helmiäiskuoren vuoksi kerätään koristeiksi. Myös meduusat, kotilot, etanat ja pesusienet ovat rakenteeltaan spiraaleja. Logaritmisen spiraali esiintyy usein luonnossa pareina, oikeana ja vasempuna, kuten eläinten sarvet ja syöksyhampaat, tai ylä- ja alapuolena, kuten lintujen nokassa. Eläinten liikkeet noudattavat usein spiraaleja, esim. porotokka kiertyy suuntaa muuttaessaan spiraaliksi.

Myös ihmisen kehon mittasuhteet perustuvat ”kultaisen suhteen kaavaan”. Nämä suhteet on havainnollistanut arkkitehti Le Corbusier (v. 1887—1965), joka on antanut systeemilleen nimen Modulor, jonka suhteet noudattavat tarkalleen avautuvan l. logaritmisen spiraalin suhteita. Useat ihmisruumiin rakenteet ovat muodoltaan spiraaleja, kuten esim. sydänlihaksen aivot, hermosäikeet, sisäkorvan näkinkierä, pään koko ja suhteet, kasvojen muoto, suun ja aistinten sijainti, jotka noudattavat ”kultaista suhdetta”. Hiuskiharat ja pyörtyväiset on luonto tuottanut, mutta palmikot ja nutturat määrättyvät muodin oikkujen mukaan. Myös spiraalisormenjäljet muodostavat yhden ryhmän sormenjälkien moninaisuudessa. Ennen kaikkea biologisessa mielessä elämää ylläpitävä DNA-rihma on spiraalirakenteinen ihme: jokaisessa solussa on kromosoomin (0,2 mm) sisällä noin 2 m:n pituinen spiraalirihma.

Varsinaiset luonnonvoimat, jotka ovat kokonaisuudessaan dynaamisia, alati liikkeellä olevia tai liikkeeseen valmistuvia, muistutta-

vat latautumis- tai purkautumisvaiheessaan ulkoiselta olemukseltaan avautuvaa spiraalia. Vesispiraalit, ilmaspiraalit tai hiekkaspiraalit (kuvio 7) esiintyvät mahtavina luonnonvoimien välineinä. Mikä valtava voima sisältyykään aaltoihin ja rannan tyrskyyhin? Myöskin jokainen vesipisara, joka kohtaa esteen, muuttaa muotonsa kaksoisspiraaliksi, joonilaisen kapiteelin malliin (kuvio 8). Trombit, tornadot, termiikit, Kármán pyörteet jne. ovat valtavia ilmaspiraaleja. Mahdavia, kallioon vedenvoimalla porautuneita spiraaleja ovat hiidenkirmut (Suomessa Askolassa ja Rovaniemellä).

Vastaavasti mikromaailmassa saadaan synkrotronilla aikaan säteilyä varatusta elektronista (e-), jolloin säteily muodostuu avautuvaksi spiraaliksi magneettisessa kentässä taustasäteilyn vaikutuksesta. Myös kemiallisissa reaktioissa on havaittu spiraalikuplia, joko kaarevia tai kuusikulmaisia. Prosessilla näyttää olevan jonkinlainen aikataulukin: eräässä kokeessa jokainen ehjä spiraali kiertyi kierroksen minuutissa.

Sitten ne "suuren spiraalimassan", ihmisen, tuottamat spiraalit! Ilmeisesti ei kannattaisi luetella eri sektoreja lainkaan, sillä luonto on spiraalitehdas: spiraalit tuottavat spiraaleja! Ihminen on aina tuottanut ja käyttänyt spiraaliesineitä. Usein työnteko noudattaa — spiraaliketjua: ihminen-raajojen liikkeet — työkalu-työkalun rata-työntulos. Esi-isilämme oli paljon kierrettyä käyttömateriaalia, kuten monet vitsakset, puomilenkit, vitsas- ja hampuköydet, päre- ja tuohityöt, villa- ja pellavalangat, kudonaiset jne. Käyttöön tulivat myös useat alkeelliset kiertokoneet, kuten tahko, käsinkivet, hevosierto sekä "tuuli- ja vesikierrat". Koneellistuminen merkitsi yksitoikkoisen, edestakaisen työradan muuttumista dynaamiseksi spiraaliradaksi.

Alkeelliset rakennukset, esim. eskimojen iglut, ovat spiraalirakenteisia. Työ aloitetaan spiraalikierton ja ylin lumilohkare laskeaan ulkoapäin kuin "viimeisenä naulana" sitomaan koko spiraalikupua. Kokonainen iglukyläkin rakennetaan spiraalipohjakaavan mukaan. Yleensä spiraalirakenteet ovat luontoa lähellä, mutta sivistyskansat käyttävät

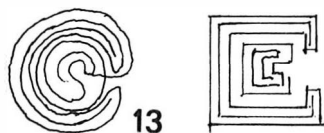
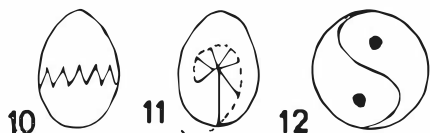
niitä usein rakennuksissa osaratkaisuihin, joskus kokonaisratkaisuihin, esim. konsolit, pylväät, kierreportaat, kupolit, tornit, monet koristeet sekä spiraaliasemakaavat, simpukkatatolot, taidemuseot (Solomon C. Guggenheim Museo New Yorkissa), pysäköinti-, ja tavaratatolot jne.

Myös kuvataiteissa on spiraaliaihe ollut sangen keskeinen muoto. "Juokseva koira", vastakkaisspiraali, nelinkertainen spiraali ja kukka-aiheet esiintyvät Kreetan taiteessa jo 5000 vuotta eKr. Ornamenti noudattelevat kahta linjaa: vanhempi on torsio l. kiertyminen ja nuorempi rotaatio l. pyöriminen. Dreija, ikivanha "ruukkusorvi", on edelleenkin käytössä ruukkuja valmistettaessa. Sekä kiinalaisessa ja intiaanitaiteessa että muinaissuomalaisessa taiteessa on spiraaliaiheissa paljon yhtäläisyyttä.

Mutta mistä sitten johtuu, että ihmiset ovat ympärähurmiossa kehdestä hautaan saakka? Oikeastaan ennen syntymää lasta heijataan äidin kohdussa. Kehdossa heijaiminen on luonnollinen jatko edelliselle. Sitten pikkulapsi itse pitää huolen heijaimisesta hyssytellen ja huojutellen itseään. "Kuperkeikat", "häränpyllyt", "kärrynpyörät" sekä "vieron vetäminen" on luonnollista jatkoa kaikelle edelliselle. On sanottu, että jatkuva pyöriminen tuottaa lapselle nk. korvalabyrintti-huimauksia, jotka tuntuvat mieluisilta. Mutta erikoisen suurta huvia tuottavat lapsille monet pyöritettävät leikkikalut (hyrrät, vanneet, keinut, pyörät) sekä nuorisolle että aikuisille tanssin pyörteet Minean tanssista suomalaiseen rytkypolkkaan. Ympyrähurmio tulee esiin vaativana voimistelussa ja urheilussa, joissa tapahtuu spiraalin maksimointia: yhä useampia kierroksia, kierteitä, voltteja, kermisiä ja piruetteja. Miten sykähdyttävää oli nähdä taitoluisteluohjelmassa "täysvoltti kerien taaksepäin", tai Biellman-piruetti tai Ticknerin "kuolemanspiraali" tai sensaatiomainen 4-kertainen Lutz! Ne tuottivat täydellisen spiraali-ympyrähurmion.

Kaiken huippuna spiraali vaikuttaa myös syvähenkisellä tasolla. Kun spiraali esiintyy kaikkialla luonnossa, mystikot pitävät sitä

jatkuu sivulle 30

PERUSKOULUN OPETTAJA KOULUORGANISAATIOSSA

Omaa työtään voi arvioida todelliscna vasta kun näkee sen osana laajempaa toimintayhteisöä.

Paitsi filosofista, psykologista ja yhteiskunnallista tietämystä ja havaintokykyä opettajalla on oltava jonkin verran kokonaistietämystä oman työsektorinsa ulkopuolella olevista koulutuksen osa-alueista ja kehitysnäkemyksistä. Piirtäessäni tässä esityksessä kuvaa peruskoulunopettajan työstä nojaan mielipiteitäni jossain määrin äsken ilmestyneeseen ammattikasvatushallituksen yli-insinöörin *Olli Rädyn* kirjaan "Työ ja ammatillinen koulutus" (W + G).

Millaisen ihmisen opettaja haluaa tulevaan työelämään kasvattaa? En tarkoituksellisesti puhu puitteista, jotka luovat kasvattamisen mahdollisuudet, koska ymmärtääkseni puitteet luodaan sen mukaan, mikä nähdään tarpeelliseksi. Paljon maksanut koululaitoksemme on luotu sen mukaan, mikä käsitys luojilla on opetustapahtumasta. Onko opettajilla mahdollisuus toteuttaa opetuksen ja kasvatuksen tavoitteita suurissa kouluyksiköissä ja suurissa opetusryhmissä, joissa on mahdoton tuntea oppilasta, sen jätän lukijan pohdittavaksi.

Ohitan siis virkavallan vaikutuksen kouluelämään ja keskityn vain opettajan merkitykseen opetustapahtumassa. Väitän, että merkityksellisempää kuin opetussuunnitelman tavoitteet on lapselle opetustapahtumassa se, millainen on opettajan oma henkilökohtainen ihmiskäsitys ja hänen tapansa toimia kasvatustavoitteen saavuttamiseksi. Tiedon ojentaa opettaja lapselle kasvatuksen alustalla. Tapa, millä opettaja tiedon antaa, on itseisarvo, se on kasvatusta, opettajan persoonan siirtämistä oppilaalle. Opettaja on itse opetusväline.

Että koululaitoksen ja opettajan työn merkitystä ei ole ymmärretty näkyy opettajien palkkauksessa. Opettajan työ on työtä 24 tuntia vuorokaudessa, se on jatkuvaa ympäristön havainnointia ja itsensä kehittämistä. Pelkäänpä että opettajista kaikki eivät ole itsekään tiedostaneet tehtävänsä erikoislaatua, miten muuten on selitettävä, että he palkka-

taistelussa käyttävät samoja perusteluja kuin muutkin ammattijärjestöt.

Opettajan työn ymmärtäminen vaatii käsitystä yhteiskunnan toimivuoden edellytyksistä, yhteisöllisen ajattelukyvyyn, toimintavalmiuden ja yhteisvaltuutisuuden merkityksestä ihmiselle.

Oppimisinnostus ja oikean opetustilanteeseen sopivan menettelytavan käyttö ovat oppimisen edellytykset. Niiden olemassaolon edellytyksenä taas ovat opettajan tilannetaju, empatiakyky ja opettajan ja oppilaan välinen oikea vuorovaikutussuhde. Pitkäkään teoreettinen koulutus eivät takaa opettajan selviämistä työssään ilman näitä. On vaikeaa määritellä opettajan status, koska siihen vaikuttavat muutkin tekijät kuin koulutuksen taso. Opettajan itsensä on oltava tietoinen työnsä erikoislaadusta ennenkuin se kirkastuu muille.

Opettaja on — ja hänen on saatava olla — mitä suurimmassa määrin itsenäinen työssään. Mitä parempi taito hänellä on ratkaista tilanteet tarkoituksenmukaisesti, sitä paremmin hän työssään onnistuu. Vaistonvaraista tilannetajua ja suorastaan virtuoosimaista ihmishuuhdetajua ja ryhmäohjausta tarvitaan erityisesti alkuopetuksessa, mutta tuskin vähemmällä vaatimuksilla selviää murrosikäisten opettaja. Opettajan vastuu on suuri eikä liene liikaa, vaikka koko monimutkaiseksi rakentunut koulubyrokratia tekee kaikkensa toimiakseen opettajan auttamiseksi. Siis auttamiseksi. Opettaja sijoittuu työhierarkiassa ylimmäksi.

Työn opettaminen

Ihminen ilmaisee itseään työllään. Toiminnassaan ihminen oppii tuntemaan itseään. Työn teon opettaminen on koulun keskeinen tehtävä. Kun pakko työntekoon on hävinnyt, työn opettamiselle on löydettävä uusi luonne.

Että tätä luonnetta ei ole löydetty, ilmenee teollistuneessa yhteiskunnassa työmotivaation puuttumisena, työn laadun huononemisena, poissaoloina ja työsuhteiden kestoajan lyhentymisenä, kuten Olli Rätty kirjassaan toteaa.

Rätty määrittelee kirjassaan työn seuraavasti: 1. Työ on toimintaa fyysisen tai henki-

sen tuloksen saavuttamiseksi. (Tällöin itse työ, toiminta on jo välitön tuotto.) 2. Työ on ihmisen ruumiillista tai henkistä toimintaa, jonka tavoitteena on lähinnä tuoton tai tulon hankkiminen. (Taloustieteellisessä määrittelyssä siis vasta palkka on välillinen tuotos.)

Näkisin, että opettajan ja kasvattajan on etsittävä työn määritelmää kolmannelle näkökulmasta: Työ on ympäristön muokkaamista yhteistyössä toisten kanssa. Millaisen jäljen minä jätän ympäristöön?

Yhteistyöhön opettaminen

Ensi näkemältä tämä määritelmä sulkee pois sellaiset yksilölliset toiminnot kuin kirjoittaminen, säveltäminen, kankaan kutominen jne. Näinhän ei ole, vaan kaikessa työssä, myös itsekasvatuksessa, ihminen muokkaa ympäristönsä kuvaa. Elämä on yksi kokonaisuus, johon kukin yksilö kuuluu.

Kun lapsi opetetaan siihen, että hän on tärkeä osa yhteisöään, että se, mitä hän ajattelee, sanoo, tekee, on yhteisön kannalta tärkeää, hänelle kehittyy vastuu omista toiminnoistaan ja itsensä kehittämisestä. "Olen ryhmää varten ja ryhmä kannustaa minua kehittämään ominaisuuksiani mahdollisimman pitkälle."

Yksilön ominaisuuksien kehittäminen ryhmää apuna käyttäen vaatii opettajalta kykyä nähdä lapsi ja nuori kokonaisuena persoonallisuutena, monenlaisten mahdollisuuksien kimpuna. Opettajalla on myös oltava vaisto siirtää tämä näkemyksensä ryhmään niin että ryhmä oppii arvostamaan jäsentensä erilaisuutta yhteisenä rikkautena. Tämä edellyttää kykyä irrottautua perinteisestä tavasta nähdä lapsi numeroarvostelun siivilöimässä valossa.

Kuitenkin oppimishalukkuuden syntymisen edellytys on kuvaamani empaattinen ja lapsen kokonaispersoonallisuuden huomioon ottava tasa-arvoisesti vuorovaikutuksellinen ohjaus.

Ymmärtääkseni tähän pyrkii myös SAK vuoden -71 periaateohjelmassaan, josta Olli Rätty lainaa kirjaansa kohdan: "...Yhteiskunnan tarjoamalla koulutus- ja kulttuuripalveluksilla on turvattava jokaiselle oikeus henkisesti rikkaaseen elämään."

Rikkaasti voi elää vain ihminen, joka kykenee käyttämään kaikkia olemuksensa positiivisia puolia ympäristönsä hyväksi, vapautuneesti ja elämänsä tarkoituksen tuntien.

Itsetuntemuksella vahvaan minä-kuvaan

"Ammatin valinta on persoonallisuuden ilmaus... Ammatinvalinta heijastaa henkilön motivaatiota, tietoa, persoonallisuutta ja kykyä. Ammatit edustavat elämäntapaa, elämänympäristöä pikemminkin kuin joukkoa erillisiä työsuorituksia ja taitoja."

Näin lainaa Olli Rätty ammatinvalinnan ohjaustoimiston muistiota.

Mitä varhaisemmin nuori joutuu valitsemaan ammatin ja sen vaatiman koulutusohjelman itselleen, sitä tärkeämpää on ohjata nuorta kehittämällä hänen itsetuntemustaan ryhmässä sekä erilaisissa toiminnoissa. Opetukselle tämä asettaa uudet vaatimukset: keskeiselle sijalle kohoavat kouluyhteisön ihmissuhteet ja työskentelytavat.

Opetuksessa oppimisinnostuksen synnyttäminen on keskeinen asia. Olli Rätty luettelee kirjassaan Galbraithin esittämät työmotivaation synnyttäjät: pakko, raha, samaistuminen työjärjestelmään sekä työn käyttäminen omien henkilökohtaisten päämäärien hyväksi. Näistä ei synny koulumotivaatio, joka voi nähdäkseni syntyä vain tyytyväisyydestä, joka kasvavalle ihmiselle tulee itsensä tuntemisesta, taitojen ja kykyjen — mitä ne sitten ovatkin — löytämisestä toiminnan avulla.

Tähän tarvitaan ryhmää. Minä-tunne syntyy ryhmän avulla. Yksilöiden välisen kilpailun tilalle on luotava ryhmävastuu. Ryhmä on ohjattava käyttämään positiivisesti yksilöiden ominaisuuksia hyväkseen. Näin luokasta muodostuu pienoisyhdistyskunta, jossa opetellaan asennetta: "Minä olen tärkeä ryhmälle ja ryhmä kannustaa ja auttaa minua."

Toisen huomioon ottaminen ja ilmaisu

Valmiudet ryhmävastuulle luodaan peruskoulussa. Vaikka ohjaus aloitetaan ensimmäisestä koulupäivästä, aikaa ei tähän perustan luomiseen ole liikaa.

Olli Rätty kirjoittaa ihmisen laajenevasta työroolista. Ihmisellä on oltava uskallisuutta siirtyä uuteen ammattiin, hänellä on oltava kriittisyyttä suhtautua räjähdysnomaisesti leviävään tiedonvälitykseen. Kaikki nämä vaativat ihmiseltä itsenäisyyttä ja voimaa, vahvaksi kehittyneitä minä-kuvaa.

Olli Rätty on huolissaan joidenkin ammatillisesta koulutuksesta vastaavien toimikuntien penseästä suhtautumisesta mm. kuva- ja ympäristötietoon. Näen lapsen ja nuoren ilmaisutaidon kehittämisen hyvin tärkeänä

juuri minä-kuvaa vahvistettaessa. Jotain on vialla silloin, kun tuleva yhteiskuntasuunnittelija kokee vasta yliopisto-opiskelussa puhe-ilmiasutaidon kurssilla nautinnon itsensä ilmaisemisesta. ”Ensimmäisen kerran kahteenkymmeneen vuoteen ilmaisen itseäni vapautuneesti! Kiitos!”

Ryhmässä toimiminen vaatii kykyä ilmaista itseään. Tasa-arvoiseen vuorovaikutukseen kuuluvat toisen kuuntelu ja itsensä vapautunut ilmaisu. Jotta nämä todella opittaisiin, se vaatii opettajalta asettautumista ryhmään samanaikaisesti sekä ryhmänjohtajana että tasa-arvoisena vuorovaikutukseen osallistujana. Opettajan on osattava kuunnella ja ilmaista itseään sekä toisia ryhmässä. Juuri hän luo ryhmään vapautuneen, turvallisen ilmapiirin omalla olemuksellaan. Kauan opettajana olleena tiedän että tämä vaatii jatkuvaa itsensä kehittämistä, päivittäistä uudelleen aloittamista.

Koko opettajan työ on jatkuvaa itsensä kehittämistä, ympäröivän yhteiskunnan jatkuvaa seuranta, työssään alati valppaana oloa, monimutkaisten ihmissuhdetilanteiden havainnoimista ja nopeaa ratkaisun tekemistä. Se, mitä vaistomaisesti teet nyt, vaikuttaa ratkaisevasti kehittyvän ihmispersoonallisuuden kautta kymmeniä vuosia tulevaisuudessa. Asenteet, jotka peruskoulunopettaja luo nuorille heistä itsestään ja ympäröivästä yhteiskunnasta, ovat hyvin usein lopullisia. Vasta näiden tosiasioiden myöntämisen jälkeen voidaan keskustella opettajan asemasta yhteiskunnassa.

Myös keskiasteen koulutuksessa painopiste siirtyy kasvatukseen. Yksilöllistävien metodien ja ryhmätoiminnan hyväksikäyttö on nähty tarpeelliseksi nuorten oppilasryhmien ohjauksessa. Tiettyä linjakkuutta ja tietoista ohjaustapojen jatkuvuutta tulisi olla peruskoulun ja keskiasteen opettajien työskentelyssä.

Joukkotiedotuksen lisääntyttyä koulun merkitys ja luonne muuttuu. Opetustyön on painotuttava entistä enemmän kasvatukseen, tiedon jäsentämiseen ja arvostuksiin. Koulun on valmennettava ihmistä orientoitumaan uuteen maailmankuvaan, ymmärtämään mitä on olla ihmisenä tällä maapallolla.

Yhdessäolemisen ja yhteisvastuun taitojen löytäminen ja siirtäminen tulevalle sukupolvelle saattaa olla ratkaisevaa koko olemassaolollemme ei vain kansakuntana vaan ihmis-

kuntana. Tästä kasvatuksen näkökulmasta tulisi lähteä rakentamaan uutta opettajan työn kuvaa. Opetustehtävän laajuuden ja syvyyden havaitseminen luo uudenlaisen pohjan opettajan työn arvostamiselle. □

Kallio . . .

ylösnousemuksen symbolina, koska se on alati uudistuva, elävä ja ei-rationaalinen. On sanottu, että spiraali on menon ja paluun symboli (kuvio 9): ulospäin suuntautuva, keskipakoinen liike symbolisoi Absoluutin luomisliikettä, joka vie luodut elämään, kun taas paluuliike, keskihakuinen, edustaa luotujen palautumista jälleen Absoluutin luo takaisin. Jos elämä on muodoltaan kuin ”ajan läpi kulkeva polku”, joka ei voi palata takaisin samaan kohtaan, on reitin oltava spiraali. Alkukantaisissa uskonnoissa on spiraali ollut korkeimman hengellisen toiminnon symboli: meidän esi-isillämme maailman muna (kuvio 10), Dogon neekereillä spiraalimuna (kuvio 11), taolaisilla mandala Jin ja Jang (kuvio 12), meksikkolaisilla sulitettu käärme-spiraali, egyptiläisillä spiraalikuorinen kova-kuoriainen (Kaptah) jne. Labyrinttimysteerio (kuvio 13), johon liittyvät jollain tavalla mm. Suomessa esiintyvät jatulintarhat, ilmentää salaisuuksiaan spiraalin avulla. Myös Raamatun maininnat ”taivaista ja taivasten taivaista” kätkevät itseensä spiraalisymboliikan.

Yleensä ihmisen havainnot suosivat yksinkertaisia muotovalioita, kuten neliöitä, tasasivuisia kolmioita ja ympyröitä. Mutta ristiriitatilanteissa reaktio ikään kuin sarjan läpi kuljettuaan ei pysähdykään, vaan staattinen ympyrä muuttuu dynaamiseksi, ympyrä ”ratkee saumoistaan”, reaktio ”lyö yli laidan” ja spiraalitendenssi tulee hahmottamisessa kuvaan. Tämä prosessi tulee esiin kyllästymiskokeessa esim. nelikulmion piirtäjällä: kirjekuorien muoto muuntuu lopuksi spiraaliksi. Vaikka ”pyöreätä neliötä ei ole”, on se jotenkin olemassa kuten Bertrand Russell arvelee. Ikuinen hahmottumisprosessi jatkuu maailmankaikkeudessa, kun osat tiivistyvät kokonaisspiraaleiksi, taivaankappaleiksi, jotka jälleen hajoavat osiksi avaruuteen. Eikö tähän voi huudahtaa: ”Oi, iäisyys, mä pelkään pituuttasi!”

Kirjallisuutta:

Kallio, Pauli, Psykkinen kyllästymisen, 1961,

JKK:n julkaisuja n:o XXIII.

Kallio, Pauli, Spiraali — ympyrä, 1977, Hyvinkää.

KIRJOJA

Valkoinen rotu — musta historia

Rolf Edberg: Kirjeitä Kolumbukselle. WSOY/Taskutieto 1978.

Mottona ovat T. S. Eliotin säkeet

*Ei hyvää matkaa
vaan matkaan, matkamies!*

Niin lähti Kolumbus matkaan, pakonomaisen vietin ajamana. Siitä aukeni eurooppalaisen maailmanvalloituksen väylä. Näistä sankariteoista ja rohkeudesta olemme lukeneet innostavia kirjoja, dokumentin tapaisia sekä inkkareita.

Ja kuinka toisenlaista todellisuus onkaan ollut: alistamista, ryöstämistä, raakaa murhaamista. Iki-vanhat kulttuurit olemme tuhonneet, vieraiden mantereiden luonnonkin olemme häikäilemättä riistäneet. Intiaani ymmärsi luontoa syvällisesti. Etevä valkoinen rotu, joka ihmisistä ensimmäisenä keksi pitää hirviä, puita ja pilviä sieluttomina, kadotti samalla ensimmäisenä yhteyden luontoon ja yksinkertaisen viisauden.

Sioux-intiaanien kielellä *valkoinen mies* = *was'ichu* = "se joka vie kaiken". Taistelukeinona valkoiset kaatoivat persikkapuut, surmasivat puhvelilauamat mätänemään.

Riipaisevinta on, että tuhotyömme jatkuu. Jopa ilmakehä on saastumassa ja valtameri, viimeinen turva ja elinehto, on kuolemassa. Nykyinen sukupolvi ulosmittaa häikäilemättä tulevien elämän edellytykset. Varmaan edelliset polvet olisivat globaalisesti tehneet sen saman, mutta heillä ei ollut riittävää tekniikkaa. Nyt on.

Heitetäkseen vaarallinen radioaktiivinen jäte vuorten onkaloihin. Seuraavien 800 sukupolven huoleksi jää vartioida, ettei maa rakoile ja jos jäte sieltä leviää, keksiköön äkkiä keinot tai kuoloon...

Pahinta on, että asenteet muuttuvat hitaasti, vaikka on tavaton ajan puute. Usko jatkuvan kasvun teollisuusyhteiskuntaan on nyt kehityksen pahin jarru. Valtaenemmistö uskoo yhä, että saavutamme paremman elintason ryöväymällä ympäristöä luontoa.

Hieman raskaan alun jälkeen Edberg ottaa lukijan mukaan 150 sivun ajaksi. Totta kyllä, onhan noista ekologisista asioista ja huolista kirjoitettu. Meillä on todella hyvää kotimaistakin kirjallisuutta. Päättää rupeaa sarkemään, jos kaiken lukee. Mutta tässä on vedetty suuria linjoja, uskottavasti ja historiaan paneutuen.

Hirvittävän tärkeä kirja, paino kaikilla kolmella sanalla — siinä tiivistetty arviointi. Hirvittäviä asioita, tärkeä sanoma, kirja humanistin tyylikkyydellä.

Elävän luonnon ehtoja on pakko kuunnella. Muuten teemme hitaan, (aluksi) huomaamattoman itsemurhan. Kirjan luettuun tajuaa jälleen, kuinka elintärkeää olisi tuntea biologiaa, ekologiaa.

Sen rinnalla kaikki taktinen päivänpolitiikka riitoineen on sanasotaa hiekkalaatikolla. Ja esimerkiksi koko lääketiede hienoine yksittäissaavutuksineen jää ihmisen turvaajana merkitykseltään kauas jälkeen.

Olisi kiireesti saatava asetus, että kuuden kuukauden kuluessa olisi tämä tai joku muu hyvä ekologinen kirja velvollisuus lukea ainakin seuraavien: suunnittelijat, toimitusjohtajat, työmarkkina-johtajat, puoluesihteerit, ministerit, kansanedustajat, kunnanvaltuutetut.

Kuka on Rolf Edberg? Hän on kirjailija, humanisti, tutkija, diplomaatti. Siinä sivussa hän on hallintomieskin, ainakin vielä hiljakkoin Verm-lannin läänin maaherra Karlstadissa. Hän on siis sitä Dag Hammarskjöldin sukua. Aikaisemmat kirjat *Siru linnunrataa* ja *Puiden varjo* ovat suomen-noksina avanneet silmiä ja innostaneet monia uuden linjan kannattajaksi.

Verm-lannin maaherra ei ole mikään tshehovilainen virkamies, ei. Kuten jotkut suomalaiset virkamiehet hänkin on varmaan joutunut mielessään kamppailemaan siitä, mikä on todella tärkeää, mikä on asioiden oikea järjestys. Kehittynyt omatunto ei suinkaan tee elämää helpoksi.

Leo Peltonen

Heinilä...

tajien harjoitettuun talouspolitiikkaan kohdistaman kritiikin, näyttävät ajattelevan toisin ja uskovan enemmän puoluetotuuteen. Tämä luottamusputla tuskin pitkän päälle voi olla yhteiskuntamme ja sen yhteisten etujen mukaista.

Eturistiriitojen repimä, puolueaitojen ja -ideologioiden karsinoima, ylipolitisoitunut yhteiskunta näyttää kehittyvän entistään epäviihtyisämmäksi, häiriöalttiimmaksi ja epäinhimillisemmäksi. Jos puoluejohtoinen malli yhteisten asioiden hoitamiseksi ulotetaan kaikkiin yhteiskunnan laitoksiin ja työhön vapaa-ajan lähiyhteisöihin nykyisen kehityssuunnan mukaisesti, seuraukset saattavat olla arvaamattoman tuhoisat. Tämähän on politiikan tie? Poliitiikan tekijöillä ja puolueilla on vastuu myös yhteiskuntamme tulevaisuudesta.

Tarvitaanko sitoutumattomuutta? Onko sillä tulevaisuutta? Käsitäkseni mukaan sitä tarvitaan ja sitä kipeämmin, mitä pidemmälle yhteiskunnan politisoituminen kehittyy.

Jos Dale Carnegie soveltaisi kirjansa ohjeet "Miten saan ystäviä, menestystä, vaikutusvaltaa" maamme nykyhetken olosuhteisiin, hän antaisi neuvon: "Ota jäsenkirja". 'Oikean' puolueen valinta (kolmesta vaihtoehdosta!) ei ole kovin vaikea ratkaisu. □

KRIITTINEN KORKEAKOULU

syksy 1979 on alkanut

Helsingin ohjelmat julkaistaan erillisinä tiedotuslehtisinä neljästi vuodessa. Ensimmäinen tiedotuslehtinen sisältää syys-lokakuun tilaisuuksien ohjelmat. Tiedotuslehtisen voi tilata syksystä 1979 vuoden 1980 loppuun maksamalla kuusi markkaa Kriittisen korkeakoulun postisiirtotilille 1683 71-4. Tekstaa nimesi ja osoitteesi selvästi! Kannatusyhdistyksen jäsenet saavat tiedotuslehtisen maksutta.

JYVÄSKYLÄN AVOIMEN KORKEAKOULUN osoite on Pasi Salmi-
nen, Tyypäläntie 6 D 31, 40250 Jyväskylä 25, puhelin 941 - 27 38 12.

TAMPEREEN KRIITTISEN KORKEAKOULUN osoite on PI 445,
33101 Tampere 10 tai puhelimitse Erkki Flander 931 - 59 937, Mauri
Oksi 931 - 35 813 tai -24 004, Raimo Puustinen 931 - 11 38 37.

TURUN KRIITTISEN KORKEAKOULUN osoite on Merja Isotalo,
Köydenpunojankatu 2 as. 3, 20300 Turku 30, puhelin 921 - 51 00 45.

Eurytmiakoulu

Eurytmia on uusi taideliikuntamuoto Suomessa. Kursseja sekä harrastajille että eurytmistin ammattiin aikoville. Tiedustelut puhelin 90 - 626 311 dipl.eurytmisti Margareta Habekost.